

SYMPOSIUMBUNDEL

Vrouw, waar ben je nou?

Archieven, vrouwenemancipatie
en zichtbaarheid

Een uitgave van Regionaal Archief Tilburg
Maart 2023

Colofon

Deze symposiumbundel is een eenmalige online uitgave van Regionaal Archief Tilburg. Het verschijnt naar aanleiding van het symposium *Vrouw, waar ben je nou? Archieven, vrouwenemancipatie en zichtbaarheid*, dat op 8 december 2022 werd georganiseerd door Regionaal Archief Tilburg. Het archief organiseerde dit symposium in samenwerking met Feniks Emancipatie Expertise Centrum Tilburg.

Vanuit Feniks schreef Veerle Slegers het voorwoord. Een kort verslag van de presentatie van Gerda de Vries over de huidige tegenstellingen vrouw-man is ook opgenomen in deze symposiumbundel. De tekst vanuit Atria is geschreven door Bettiemiek Grijns en Thijs de Leeuw leverde een bijdrage vanuit het Brabants Historisch Informatie Centrum. Vanuit Regionaal Archief Tilburg werkten mee: Astrid de Beer, Ans Holman en Sanne Schraa. Sanne werkte tevens mee als onderzoeker bij het project *Ons Archief*.

De foto's van het symposium zijn gemaakt door Maria van der Heyden. Afbeeldingen van archiefstukken zijn voornamelijk afkomstig uit de collectie van Regionaal Archief Tilburg. Waar dat anders is, staat het vermeld bij de betreffende foto.

Eindredactie: Jojanneke van Zandwijk
Vormgeving: Sander Neijns

Verschijningsdatum: december 2023

De auteurs hebben hun best gedaan alleen afbeeldingen te gebruiken waarvan de rechten vrij zijn en helder zijn vastgelegd. Als een rechthebbende denkt dat er toch inbreuk wordt gemaakt op haar of zijn rechten, kan zij/hij contact opnemen met Regionaal Archief Tilburg. www.regionaalarchieftilburg.nl

Inleiding

Op 8 december 2022 organiseerde Regionaal Archief Tilburg, samen met Feniks Emancipatie Expertise Centrum Tilburg, het symposium *Vrouw, waar ben je nou? Archieven, vrouwenemancipatie en zichtbaarheid*. Aanleiding hiervoor was de overdracht van bijzondere archieven uit de Tweede Feministische Golf: die van het Tilburgse Vrouwenkafee, het Vrouwencentrum en Feniks. Deze archieven zijn zo bijzonder omdat vrouwen in archiefcollecties ondervertegenwoordigd zijn.

Een van de taken van het archief is het documenteren van de samenleving. Om toekomstige onderzoekers een zo goed mogelijk beeld te geven van de maatschappij in de jaren '70 t/m '90 is het belangrijk dat óók de archieven van de vrouwenbeweging bewaard worden en beschikbaar komen. Daarom is het goed dat de archieven van het Vrouwencentrum Tilburg en Feniks nu beschikbaar zijn voor onderzoek via Regionaal Archief Tilburg.

Tijdens het symposium gaven verschillende sprekers een beeld van vrouwen in archiefcollecties in drie thema's: de protesterende vrouw, de onzichtbare vrouw en feministes toen en nu. De bijeenkomst was drukbezocht en heeft ertoe geleid dat een aantal vrouwenarchieven zijn overgedragen aan Regionaal Archief Tilburg.

Inhoudsopgave

- 3 Veerle Slegers: *Voorwoord: We hebben allemaal sterke vrouwen nodig*
- 4 Sanne Schraa: *Wij zijn godverdomme kwaad*
- 8 Thijs de Leeuw: *"Een vrouw zonder man is als een vis zonder fiets..."*
- 11 Foto-impressie: *Girls just wanna have fundamental rights*
- 12 Bettiemiek Grijns: *Onzichtbare vrouwen zichtbaar maken*
- 15 Liedteksten: *Nee mannen, niet vandaag & Pas maar op meneer*
- 16 Liedteksten: *Ik ben een vrouw meneer & De straat is nu van ons*
- 17 Ans Holman: *Zoektips op internet*
- 20 Astrid de Beer: *The absence of women in history is manmade*
- 22 Liedtekst: *Er is een land waar vrouwen willen wonen*
- 23 Foto-impressie: *Well behaved women don't make history*
- 24 Liedtekst: *Het heksenlied*
- 25 *Vrouwenemancipatie: is het glas halfvol of halfleeg?*
- 28 Astrid de Beer: *"Ik ben geen koe, meneer". Vrouwenactie tegen de Miss Korvelverkiezing*
- 30 Astrid de Beer: *"IK STAAK VANDAAG". Vrouwenstaking Tilburg – 30 maart 1981*
- 36 Astrid de Beer: *'Een ontmoetingsplaats waar vrouwen ongestoord kunnen praten'. Het Tilburgse Vrouwenkafee en Vrouwencentrum*
- 39 *Links*
- 42 *Symposiumprogramma*

Voorwoord

We hebben allemaal sterke vrouwen nodig

Onze geschiedenisboeken staan vol met de daden van invloedrijke mannen, opgetekend door mannelijke historici. Het aandeel van vrouwen is stelselmatig gebagatelliseerd en letterlijk buiten de boeken gehouden. Mannen hebben heel lang bepaald wat we als belangrijk zien. De man is de norm.

De echte fout van vrouwen was het overlaten van het geheugen, de ruimte om geschiedenis te maken, aan mannen, zei de Marokkaanse feministische sociologe Fatima Mernissi. De meeste familiegeschiedenissen volgen de lijn van het mannelijke geslacht. Vrouwelijke data worden vaak niet verzameld waardoor die data vrouwen onzichtbaar maken, schrijft Caroline Criado Perez in *Onzichtbare vrouwen*.

Vrouwen zijn de helft van de mensheid en drukten altijd net zo goed hun stempel op de wereld. Geschiedenis wordt opgetekend door de overwinnaars, zei Churchill. Maar de geschiedschrijver moet juist oog hebben voor het onderdrukte, het marginale. Juist dat gezichtspunt moet gered worden van de vergetelheid, schreef de tragisch omgekomen Duits-Joodse filosoof Walter Benjamin. Nadenken over de geschiedenis is een ethische plicht van iedereen. Als we alleen weten wat die 'overwinnaars' deden en niet kunnen leren over de gevolgen van hun handelen voor anderen, zijn we gedoemd hun fouten te herhalen.

En er is nóg een goede reden om vrouwengeschiedenis zichtbaar te maken. 'You can't be who you can't see'. We hebben allemaal voorbeelden nodig die ons aan het denken zetten over het leven en de wereld. Rolmodellen die ons de weg wijzen, ons zelfvertrouwen geven. Wat doet het met mensen die geen man zijn als de rolmodellen die we zien bijna alleen mannen zijn? De boodschap is dan constant: alleen mannen doen ertoe, je telt pas mee als je bent zoals zij.

We hebben allemaal sterke vrouwen nodig om ons mee te identificeren. Sterk genoeg om zich niet te laten intimideren. Sterk genoeg om in het openbaar te zeggen wat gezegd moet worden. Zonder zich af te laten schrikken door het

feit dat veel mensen ze dan niet meer aardig vinden. Vrouwen die duidelijk maken dat je niet alleen bent. Dat schreef Anja Meulenbelt in 1976 in haar beroemde boek *De schaamte voorbij*. Ik durf eraan toe te voegen: ook mannen hebben sterke vrouwen nodig om zich mee te identificeren. Want ook veel mannen hebben last van die gendernorm en die bias, of moeten leren die te zien én los te laten.

Mijn vader hing in de jaren zeventig de beroemde PSP-verkiezingsposter in huis met een naakte Saskia Holleman erop. Mijn moeders Baas-in-eigen-buik-poster hing ernaast. Die beelden hebben mij mede gevormd. Het documenteren van de geschiedenis van de vrouwenbeweging is nodig voor identificatie: het maakt vrouwen minder eenzaam en dus minder kwetsbaar, sterker. En weten wat eerdere vrouwen deden voor gelijkberechtiging is essentieel voor een beter begrip van de geschiedenis. We kunnen genderongelijkheid beter begrijpen als we meer weten over wat vrouwen hebben mee- en doorgemaakt. We kunnen dan betere plannen maken die recht doen aan álle mensen, niet alleen aan de dominante groep. Zodat we uiteindelijk allemaal samen een betere wereld kunnen bouwen. Voor iedereen.

Veerle Slegers
Directeur Emancipatie Expertise Centrum
Feniks

De zoektocht naar mijn Tilburgse, feministische voormoeders

“Wij zijn godverdomme kwaad”

Door: Sanne Schraa, Onderzoeker Ons Archief

Iedereen kent het beeld: de protesterende Dolle Mina's die in de jaren zeventig de straat op gingen, met 'baas in eigen buik' op hun buiken geschreven. Geschiedschrijving over de Tweede Feministische Golf in Nederland heeft zich vooral geconcentreerd rondom dit beeld en heeft daarmee ons collectief geheugen over de Tweede Feministische Golf gevormd. Het is het beeld van de radicale, protesterende feminist. Deze feminist was een witte, hoogopgeleide vrouw, heteroseksueel, en boven alles, een mannenhater. Deze klassieke definitie van de termen feminist en feminisme heeft gezorgd voor een eenzijdig, negatief beeld van de strijdende vrouwen.

Dit is het beeld van de feminist waar ik mee ben opgegroeid. Een klassiek beeld waar ik mij moeilijk mee kan identificeren. Persoonlijk houd ik mij op een hele andere manier bezig met de emancipatie van de vrouw. Ik doe dat

meer op de achtergrond, zeker als onderzoeker. Daardoor noem ik mijzelf al heel lang aarzelend feminist: ik voldoe namelijk helemaal niet aan dat klassieke beeld van de radicale, protesterende vrouw. Ben ik dan wel een feminist?

En wil ik mij überhaupt wel identificeren met dat collectieve beeld van de schreeuwende Dolle Mina? Het is een beeld dat is ontstaan door onderzoek naar de Tweede Feministische Golf op nationaal vlak in grote steden als Amsterdam. Historici hebben vooral hier en op een beperkt aantal historische vrouwelijke actoren de nadruk gelegd. De representatie van vrouwen en vrouwenemancipatie in archiefinstellingen is zeer beperkt als je kijkt naar regionale en lokale archieven. Hierdoor is ook historisch onderzoek naar vrouwenemancipatie op regionaal en lokaal vlak onderbelicht.

Zou de Tilburgse feminist ook zo radicaal zijn geweest? Hoe heeft het feminisme tussen 1970 en 1990 in Tilburg voet aan de grond gekregen? En, belangrijker nog, kan ik mij wél identificeren met mijn eigen Tilburgse, feministische voormoeders?

De toegankelijkheid van archieven

Al deze vragen maakten dat ik begin dit jaar een aanvraag instuurde voor een onderzoeksbeurs binnen het project *Ons Archief*. Dit project, waar in totaal negen onderzoekers aan verbonden zijn, staat in het teken van het toegankelijker maken van archieven door onderzoek naar gemarginaliseerde groepen in de samenleving. Die ontbreken vaak of zijn zeer beperkt aanwezig in archieven. Het project *Ons Archief* wil hun aanwezigheid en zichtbaarheid vergroten en stimuleren.

Dankzij deze onderzoeksbeurs heb ik de laatste vier maanden van 2022 bij Regionaal Archief Tilburg onderzoek gedaan naar de Tilburgse vrouwenbeweging tussen 1970 en 1990. Vanaf begin 2022 zijn bij dit archief de collecties van enkele Tilburgse vrouwenbewegingen ondergebracht. Gerda De Vries, de voormalig directeur van Feniks, zag het belang van deze archieven en besloot de strijd voor meer aandacht voor vrouwen door te zetten. Een ontzettend belangrijke stap die vraagt om historisch onderzoek in deze archieven. En dat is precies wat ik ben gaan doen. Ik ben op zoek gegaan naar mijn eigen, feministische voormoeders.

Voor iedere Tilburgse vrouw wat wils

Bij de start van mijn onderzoek stonden de volgende punten centraal: in de eerste plaats het verbeteren van de toegankelijkheid van de collecties van Regionaal Archief Tilburg door onderzoek te doen naar vrouwenemancipatie op lokaal vlak. Daarmee wilde ik tegelijkertijd een gat opvullen in de lokale geschiedschrijving: ook daarin zijn vrouwen en hun emancipatie sterk onderbelicht. Dit onderzoek heb

ik gedaan in de nog niet eerder onderzochte archieven van het Vrouwenkafee en het Vrouwencentrum: twee belangrijke vrouwenorganisaties die actief waren in Tilburg tussen 1970 en 1990. Daarmee wist ik dat ik geen volledig beeld zou kunnen geven van de Tilburgse vrouwenbeweging. Ga naar het archief van: *De Stichting Vrouwencentrum Tilburg en het Vrouwenkafee*

Het klassieke beeld dat ik had van de Tweede Feministische Golf veranderde al vrij snel. Op de afbeelding hierbij zie je de namen van alle verschillende vrouwenorganisaties die ik in de bestudeerde archieven ben tegengekomen. Het laat een breed en extreem divers beeld van de Tilburgse vrouwenbeweging zien. Van bijstandsvrouwen tot hogeschoolvrouwen, van buurtvrouwen tot de vrouwenraad, en verschillende organisaties voor vrouwen met een andere of bi-culturele achtergrond, zoals het Surinaams Vrouwenoverleg, de Chinese Vrouwengroep en het Centrum voor Buitenlandse Vrouwen.

De eerste onderzoeksresultaten

Inhoudelijk waren Tilburgse vrouwen uit de vrouwenbeweging vooral bezig met bewustwording en kennis bijbrengen. Bewustwording hield in dat vrouwen zich bewust werden van hun onderdrukte positie zowel in de maatschappij als binnen het eigen gezin. Dat gebeurde door deze vrouwen kennis bij te brengen en ze daarnaast te informeren over de opties voor scholing, ook op politiek vlak. Het Vrouwencentrum en het Vrouwenkafee organiseerden thema-avonden waarbij onderwerpen aan bod kwamen die deze bewustwording stimuleerden. De vrouwen vonden veel steun bij elkaar doordat ze bepaalde problemen en situaties konden bespreken met gelijkgestemden. Zo vonden vrouwen onderling herkenning bij elkaar waardoor zij zelfverzekerder en zelf-

standiger werden. Dit laat een minder radicaal beeld van de Tilburgse feministen zien. Er werd zeker gedemonstreerd door Tilburgse vrouwen maar vooral als daar op landelijk vlak initiatief of aanleiding voor was gegeven.

Vanaf halverwege de jaren tachtig zie je dat de Tilburgse vrouwenbeweging zich steeds meer gaat professionaliseren. Er wordt meer gespiegeld aan actuele ontwikkelingen in de maatschappij. Dat betekende vooral dat er meer aandacht kwam voor de verschillende doelgroepen vrouwen in de samenleving zoals jongere meiden, bijvoorbeeld met Meidenwerk, lesbische vrouwen, oudere vrouwen en vrouwen van kleur. Vrouwenorganisaties maakten de overstap van bewustwording naar doelgroepen gerichtheid.

Nadat ik tot deze conclusies was gekomen tijdens de eerste weken van mijn archiefonderzoek, kreeg ik een trots gevoel, precies waar ik naar op zoek was. Het beeld dat ik kreeg van de Tilburgse feminist versterkte mijn eigen identiteit als feminist: ik kon mij sterk met deze vrouwen identificeren.

Een collectief geheugen?

Maar dit trotse gevoel ging al vrij snel over in een ongemakkelijk gevoel. Ik begon mij te realiseren dat de reden dat ik mij zo goed met mijn feministische voormoeders kan identificeren, is omdat ik ook wit en hoogopgeleid ben. Daarnaast hebben deze vrouwen gevochten voor onderwerpen die mij persoonlijk ook aangaan.

Ik had gekozen voor het onderwerp vrouwenemancipatie in Tilburg tussen 1970 en 1990 om bij te dragen aan een inclusiever archief en een inclusievere geschiedschrijving. Door lokale vrouwen een podium te geven wilde ik

een lacune in de geschiedschrijving opvullen. Gaandeweg merkte ik echter dat ik een witte geschiedschrijving aan het voortzetten was: de archieven die ik onderzoek, dragen uitsluitend het verhaal van witte vrouwen uit. Daardoor ga ik mee op de jarenlange traditie van archiefinstellingen en onderzoekers waarin de witte mens centraal staat, zowel als archiefvormer als in de keuze welke archieven onderzocht worden.

De archieven laten vooral een eenzijdig perspectief van de witte Tilburgse feminist zien. Door alleen de archieven van deze witte vrouw te bestuderen en centraal te stellen in mijn onderzoek draag ik bij aan uitsluiting in de geschiedschrijving. Een kritische houding ten opzichte van de archiefvormers en de bronnen is daarom noodzakelijk.

Ook het gebruik van de term Tweede Feministische Golf draagt bij aan uitsluiting. Door het denken in termen van golven, en het plaatsen van de successen van de vrouwenbeweging in die specifieke golf, sluit je andere vrouwelijke historische actoren en vrouwenorganisaties uit. Uit de bronnen die ik heb bestudeerd blijkt dat er binnen de Tilburgse vrouwenbeweging vanaf de jaren tachtig meer bewustzijn en aandacht kwam voor vrouwen van kleur.

Het verhaal dat ik schrijf gaat dus vooral om mijn feministische voormoeders. In hoeverre kunnen wij dan spreken van een collectief geheugen als het gaat om de protesterende Dolle Mina? In hoeverre representeert dit beeld daadwerkelijk het geheugen van alle Nederlanders? En hoe kunnen we dit verdeelde verleden samen laten komen? Hoe kunnen we in de toekomst samen strijden voor onge-

lijkheid? Uiteindelijk streven we allemaal een gemeenschappelijk doel na.

Bewustwording

In de eerste plaats wil ik pleiten voor een volledige geschiedschrijving van vrouwenemancipatie in Tilburg die verder gaat dan de periode van de Tweede Feministische Golf. Historische continuïteit zorgt ervoor dat je uitsluiting zoveel mogelijk voorkomt. Door uitgebreider onderzoek, zeker ook op regionaal en lokaal vlak, zal tegelijkertijd de klassieke definitie van de term feminisme zoals we die nu kennen, kunnen worden bijgesteld.

Ook *oral history* projecten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan een inclusiever archief. Het is een manier om gemarginaliseerde groepen in de samenleving die ontbreken in de witte archiefinstellingen een verdiende plek in de geschiedschrijving te geven. Veel historici hanteren het *no documents, no history* principe. Dat is geen excuus voor het bijdragen aan het uitsluiten van gemarginaliseerde groepen waar geen archieven van te vinden zijn in onze archiefinstellingen. Vrouwenorganisaties die niet archiveren of andere manieren van archivering hanteren, vallen daardoor buiten de geschiedschrijving.

Ook wil ik bewustwording creëren bij alle vrouwenorganisaties: het onderbrengen van je eigen archief bij een archiefinstelling kan zorgen voor meer aandacht en onderzoek naar vrouwenbewegingen, en uiteindelijk zorgen voor een inclusief archief en daarmee een inclusieve geschiedschrijving.

Maar dit kan alleen in samenwerking met archiefinstellingen en archivariissen die hier een actieve houding in aannemen. Onderzoekers moeten daarnaast kritisch zijn op de archieven die toegankelijk zijn en welke ontbreken en daar verantwoorde keuzes in maken zonder aan uitsluiting bij te dragen.

Als onderzoeker moet je soms je eigen beeld bijstellen. Gedurende mijn onderzoek heb ik daarom de keuze gemaakt verder te kijken dan de bestudeerde archieven en in gesprek te gaan met vrouwen uit gemarginaliseerde groepen die actief waren in het vechten tegen de onderdrukking van de vrouw tussen 1970 en 1990 in Tilburg. Ik ben genoeg namen tegengekomen van verschillende vrouwenorganisaties in Tilburg maar ik kon ze niet terugvinden in de archieven. Samen met deze Tilburgse feministen ben ik op zoek gegaan naar een antwoord op de vraag hoe we samen verandering kunnen brengen in de witte geschiedschrijving, zodat ik en andere hedendaagse feministen *samen* inspiratie en voorbeelden kunnen vinden in het verleden om zo onze krachten te bundelen in de strijd tegen ongelijkheid, onderdrukking, racisme en seksisme, vandaag en in de toekomst. Mijn gesprekken met Tilburgse feministen en de confrontaties die ik als onderzoeker heb gehad, heb ik verwerkt tot de podcast Mijn Tilburgse feministische voormoeders, die vanaf eind januari 2023 zal worden gepubliceerd.

Luister de podcast Mijn Tilburgse feministische voormoeders

Vrouwenstaking in Den Bosch in 1981. Fotograaf onbekend, collectie BHIC / Wilma Geurtjens

Rebellerende vrouwen: website van het BHIC over tweede feministische golf in Brabant

“Een vrouw zonder man is als een vis zonder fiets...”

Door: Thijs de Leeuw (BHIC)

Velen zullen zich de ludieke en mediagenieke actie 'Baas in eigen buik' nog herinneren, waarmee de feministische actiegroep Dolle Mina ruim vijftig jaar geleden Nederland op zijn kop zette. Of de openbare urinoirs die ze met roze linten hadden dichtgebonden. Ook vrouwen in Brabant voelden zich aangesproken en richtten afdelingen van Dolle Mina op, waar talrijke belangrijke initiatieven uit voortvloeiden. Daarmee probeerden zij aandacht te vragen voor de rechten van de vrouw en hun positie te verbeteren. Samen met Brabantse feministen die aan de wieg hebben gestaan van de tweede feministisch golf in Brabant (1970-1990), heeft het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) de themawebsite 'Rebellerende vrouwen' gemaakt.

Oral History

Thijs de Leeuw is als onderzoeksmedewerker bij het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) nauw betrokken bij de themawebsites Rebellerende Vrouwen (bhic.nl/rebellerende-vrouwen) en Protest in Brabant (bhic.nl/protest). Tijdens het werk in voorbereiding op de website Rebellerende Vrouwen ontstond contact met een vrouw die aan de

bar had gestaan in het Bossche Vrouwenhuis. Zij had eveneens een rol gespeeld bij de Vrouwenradio, ook in Den Bosch. Bij een bezoek aan haar huis, toonde ze grote rollen behangpapier, waarop ze allerlei posters had geplakt van die twee organisaties. Het is prachtig activistisch materiaal, nu in de collectie van het BHIC, maar wel nog met de vraag hoe je dergelijk materiaal voor de toekomst bewaart.

*Thijs de Leeuw aan het woord tijdens het symposium *Vrouw, waar ben je nou?**

Foto's en pamfletten die ze nog thuis bewaarde wilde ze overdragen aan het archief in Den Bosch.

Het BHIC verzamelt de persoonlijke verhalen en het materiaal van de tweede feministische golf vooral door één op één contact, gesprekken thuis, het samen bekijken van materiaal dat iemand nog heeft liggen, luisteren naar verhalen. Dit werk is tijdrovend, maar zorgt er wel voor dat dit materiaal voor de toekomst bewaard blijft. Deze nadruk op 'Oral History', het zoeken naar verhalen die je niet of nauwelijks tegenkomt in het archief, droeg ook bij aan een beleidsverandering bij het BHIC, waarin meerstemmigheid een belangrijke factor is.

"Dolle Mina was het eerste initiatief dat de tweede feministische golf landelijke bekendheid gaf. De ludieke acties van deze beweging zorgden voor veel aandacht in de pers", schrijft Nel Willekens, Dolle Mina van het eerste uur. Deze acties hadden te maken met de onderwerpen die aan de orde werden gesteld. De eerste feministische golf had geleid tot stemrecht voor vrouwen, recht op betaald werk en onderwijs. Dankzij de feministen van de jaren zestig en zeventig werd abortus gelegaliseerd, kwam de anticonceptiepil in het ziekenfonds en kwam er kinderopvang.

Van Aktie! naar Bewustwording

Na enkele jaren verschoof binnen deze nieuwe feministische beweging het accent van ludieke acties naar de bewustwording van vrouwen. In verschillende Brabantse plaatsen werden vrouwenpraatgroepen georganiseerd. *"Een verademing. Het idee dat je als vrouw over jezelf mocht*

praten, dat je mocht zeggen wat je mooi vond aan jezelf, en wat lelijk. Dat was helemaal nieuw. En ongehoord", schrijft iemand op de site.

Posters op behangpapier.

Een logisch vervolg hierop was de oprichting van vrouwenhuizen, zoals in Eindhoven in 1975. In datzelfde jaar ontstond 'Brood en Rozen' in Den Bosch, waar ze praatgroepen en vormingscursussen opstartten en een vrouwenrefectiecentrum organiseerden. In Eindhoven ging het 'Vrouwenkruidt' van start met cursussen 'Hoe zeg je wat je denkt', eerst op stedelijk en later op wijkniveau. In Den Bosch ging dat precies andersom. Daarnaast bleef er echter sprake van activiteiten voor vrouwen in de wijken, zij het dat die nu werden aangeboden door het welzijnswerk, zoals het vrouwenwerk in Den Bosch Oost. *"Deze cursussen waren vooral gericht op bewustwording, vergroting van het zelfvertrouwen en maatschappelijk inzicht: cur-*

Vrouwenactie in Den Bosch. Fotograaf onbekend, collectie BHIC / Maria Lebbink

sussen maatschappelijke en politieke vorming werden opgezet en ook een lees- en schrijfcurcus die later overging in een spontaan Open School project. Ook wonnen vanaf 1976 de zogeheten FORT-groepen (Feministische Oefengroepen Radicale Therapie) snel aan populariteit", vertelt Anita Koster.

En er gebeurde meer. Vrouwen ontdekten hun lichaam en elkaar. Er ontstonden zelfhulpgroepen op het gebied van gynaecologie, eetverslaving en medicijngebruik, Vrouwen in de overgang (VIDO), DES-dochters en Vrouwen tegen seksueel geweld. In Eindhoven opende een Blijf-van-mijn-lijfhuis. Vrouwen leerden van elkaar te houden, wat soms leidde tot seksuele relaties. Op vrouwenfeesten was het stampvol. Er kwamen vrouwenbands, vrouwenkoren, vrouwensportscholen, vrouwenboekhandels, vrouwenkranten en vrouwendrukkerijen.

Foto BHIC: een impressie van ingezonden materiaal

Vrouwenradio Den Bosch

"In die tijd, rond 1980, zagen wij het belang in van eigen media om onze boodschap te verkondigen", vertelt Wilma Geurtjens, een van de oprichters van de Vrouwenradio Den Bosch. "We hadden al de Vrouwenkrant Rosa, een Vrouwendrukkerij 'De Doordrukster' en nu dus ook de Vrouwenradio Den Bosch." Elke vrijdagochtend zonden ze uit. Op de site van het BHIC kun je verschillende illegale uitzendingen hiervan terugluisteren, waaronder 'Pottenprogramma', 'Pornoshop gekraakt', 'Ontruiming van het vrouwenhuis' en nog meer.

Het nieuwe feminisme

Na de tweede feministische beweging leek het feminisme voltooid, de strijd gestreden. Maar een nieuwe generatie van jonge feministen staat nog altijd op de barricaden, ook in Brabant. Zij voeren onder meer actie voor de rechten van alle vrouwen, of die nu hetero zijn, homo of in een mannenlichaam geboren, en verbinden deze strijd met die tegen racisme en voor een beter klimaatbeleid. Ze kijken naar inclusie en diversiteit en naar een betere verdeling van zorg voor kinderen én ouders.

Rebellerende vrouwen

Op de site van Rebellerende Vrouwen vind je de verhalen die tot nu toe door het BHIC zijn verzameld. Je leest er bijvoorbeeld over de nationale vrouwenstaking in 1981, die in Breda een bijzondere uiting had: de Edah werd er bezet door een groep zingende vrouwen. Ook kun je op de site een persoonlijk verhaal lezen van een vrouw uit Eindhoven die zich inzette voor Vrouwenkruidt. Uit Tilburg komt het spectaculaire verhaal van een rel rondom de tentoonstelling *Van beha naar aha!* Uit 1979, waarin een gordijn van aan elkaar geknoopte roze beha's een rol speelt.

Samen met collega's van het BHIC legde Thijs de Leeuw vele verhalen vast, maar hij is nog steeds op zoek naar Brabantse vrouwen die hun herinneringen willen delen aan de tweede feministische golf (1970-1990). Je kunt reageren op de verhalen, vertellen over jouw eigen ervaringen en de site aanvullen. Je kunt reageren via het forum op de site of (bijv. als je foto's wilt sturen) en via info@bhic.nl.

Bezoek 'Rebellerende vrouwen' via: www.bhic.nl/rebellerende-vrouwen, 'Protest in Brabant' via: www.bhic.nl/protest.

Girls just wanna have fundamental rights

Deelnemers aan het symposium konden buttons uitzoeken met teksten uit de vrouwenbeweging. Voor velen was het een feest van herkenning en de buttons werden door vrijwel iedereen gedragen.

Onzichtbare vrouwen zichtbaar maken

Bettemiek Grijns van Atria

Atria is het kenniscentrum voor emancipatie en vrouwengeschiedenis. Drie vrouwen sloegen in 1935 de handen ineen en startten in Amsterdam een documentatiecentrum: het Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV). Rosa Manus, Willemijn Posthumus-van der Goot en Johanna Naber verzamelden actief materiaal dat bij kon dragen aan de kennis van de geschiedenis van de vrouw. IAV, wat later Atria zou worden, is sindsdien een toonaangevend instituut voor de archieven van de vrouwenbeweging.

Bettemiek Grijns aan het woord tijdens het symposium

Het archief van Atria meet bijna 1600 meter en bestaat uit materiaal van de eerste feministische golf, zoals van de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht, en van de tweede feministische golf, waaronder van Man Vrouw Maatschappij en de Dolle Mina's. De collectie omvat ook meer dan 100.000 boeken, ruim 27.000 foto's, vele affiches, tijdschriften, knipsels en grijze literatuur over (vrouwen) emancipatie in de breedste zin van het woord. Onderzoekers, studenten, mediamakers en toevallige voorbijgangers weten Atria te vinden. Ook organiseren we lezingen, boekenclubs, evenementen en rondleidingen en inspireert Atria via de website en sociale media nog veel

meer mensen met de verhalen uit onze archieven. We werken elke dag aan het nog toegankelijker maken van de collectie.

Toch wil ons voortdurende streven naar brede toegankelijkheid niet zeggen dat alle vrouwen even zichtbaar zijn in de archieven van Atria. Bepaalde groepen vrouwen zijn onderbelicht geweest in de vrouwengeschiedenis en daardoor ook in onze archieven. Hoe kan het dat bijvoorbeeld de zwarte, migranten en vluchtelingenvrouwen (ZMV) minder zichtbaar zijn binnen de collectie van Atria? En wat doen wij om deze groepen de plek en zichtbaarheid te geven die zij verdienen?

Alle vrouwen

Als wij in 2023 terugkijken op het toenmalige beleid, de collectie en de activiteiten van het IAV, nu Atria, dan zien we een organisatie met een ongeproblematiseerd wit en middenklasse-karakter. Vrouwen met een andere achtergrond dan die van de oprichters (allen wit en met een hogere opleiding) werden niet evenredig vertegenwoordigd door het IAV. Dat is beperkend: de collectie wordt nu steeds meer een afspiegeling van alle vrouwen, in al hun diversiteit. Ontwikkelingen zoals het post-kolonialisme en het intersectioneel denken¹ hebben vanaf de jaren negentig in de wetenschap en de vrouwenbeweging een belangrijke rol gespeeld in het representatiever vormgeven van archieven en collecties. Ook de kritiek van zwarte vrouwen in Nederland op het witte en racistische karakter van vrouwenstudies en de vrouwenbeweging is van grote invloed geweest. In 1983 sprak Julia da Lima, Nederlands-Molukse feminist, namens een groep zwarte vrouwen tijdens de Winteruniversiteit Vrouwenstudies in Nijmegen. Haar statement opende als volgt: *Een week lang zullen er activiteiten plaatsvinden onder de noemer: Winteruniversiteit Vrouwenstudies. Vrouwenstudies ... het suggereert een voor ALLE vrouwen belangrijke gebeurtenis. Op zich zou het dat ook moeten zijn. Maar ik zeg niet voor niets suggereert. Want als ik als zwarte vrouw het programmaboekje opensla en doorblader, dan kom ik al snel tot de conclusie dat er voor mij, als zwarte vrouw, amper iets bij is wat echt belangrijk is, wat aandacht besteedt [sic] aan de positie van zwarte vrouwen binnen vrouwenstudies.*²

Zij aan zij

De afwezigheid en onvindbaarheid van informatie over ZMV-vrouwen was een van de punten van kritiek die de zwarte beweging had op vrouwenstudies en de vrouwenbeweging. Daarom werd in 1985 in Amsterdam *Flamboyant* opgericht, een landelijk zwarte- en migrantenvrouwencentrum met als uitgangspunt het opzetten van een bibliotheek en documentatiecentrum.³ De betrokken vrouwen zagen het centrum als een essentieel onderdeel van hun streven naar emancipatie van zwarte vrouwen in Nederland, een proces waar informatie verzamelen, beheren en delen een integraal onderdeel van is. Het IAV wilde een evenwichtige collectie opbouwen om informatie te kunnen verschaffen aan en over de zwarte, migranten en vluchtelingenvrouwenbeweging. Dat betekende dat het IAV dus ook het culturele erfgoed van de zwarte vrouwenbeweging moest omvatten. Die documenten,

maar ook die ontwikkeling is terug te vinden in de huidige collectie van Atria. De archieven van *Flamboyant* en *Rosa Manus* staan nu zij aan zij in ons depot. De oorspronkelijke verklaring van Julia da Lima ligt ook bij Atria.

Hulp bij ontsluiten

Atria werkt tot op de dag van vandaag nog actief met het ZMV-materiaal. Naast het acquireren van materiaal uit de ZMV-vrouwenbeweging, onderzoekt Atria ook hoe de toegankelijkheid en het gebruik van de ZMV-archieven bij kunnen dragen aan meer zichtbaarheid van deze vrouwen. Een belangrijk onderdeel van het zichtbaar maken van het materiaal van de ZMV-beweging is de wijze van ontsluiten. Atria doet dat onder andere door samen te werken met de archiefvormer. De institutionele positie van Atria maakt dat niet elke archiefvormer zich even comfortabel voelt bij het overdragen van diens archief. Het overdragen van een (persoons) archief aan een archiefinstelling kan daarom

Tijdens het symposium

spanningen opleveren. In de praktijk blijkt dat directe samenwerking een goede oplossing kan zijn. De archiefvormer en de archivaris werken dan samen aan het beschrijven van het materiaal. Deze vorm van *participatory archiving* biedt de archiefvormer de mogelijkheid om meer context te geven aan het archief, wat tot betere ontsluiting leidt.⁴

ZMV-verhalen samen toegankelijk maken

Atria beheert bijvoorbeeld al enige tijd het persoonsarchief van een van de vrouwen uit de ZMV-beweging die actief was bij organisaties als *Strange Fruit* en *Zami*. Om ervoor te zorgen dat haar archief ontsloten wordt op een manier die voor haar prettig is en tegelijkertijd aan de standaarden voor archiefbeschrijving voldoet, besloten de archivaris en de archiefvormer actief samen te werken aan het inventariseren van het archief. Samen selecteren, ordenen en beschrijven zij het materiaal. Dat heeft verschillende voordelen. Zo versterkt deze samenwerking de relatie tussen het instituut en de gemeenschap, wordt een vertrouwensband opgebouwd en wordt tijdens het inventariseren meer waardevolle 'insight' informatie toegevoegd. *Participatory archiving* kost wel meer tijd, maar de aanvullende informatie en warme relatie die een instituut als Atria ervoor terugkrijgt zijn het meer dan waard.

ZMV in de klas

Naast de acquisitie van nieuw archief en het ontsluiten van bestaand archief, organiseert Atria ook projecten rondom de verhalen van de ZMV-vrouwenbeweging. Atria heeft de afgelopen decennia verschillende relaties opgebouwd met de beweging. Samen met hen en diverse partners zoals educatie platform F-Site heeft Atria zich actief ingezet om de verhalen van de ZMV-vrouwenbeweging te delen met de buitenwereld.

Zo spraken feministen van nu met verschillende vrouwen uit de ZMV-vrouwenbeweging. In videointerviews, die terug te vinden zijn op de website van Atria, gingen reporters Charisa Chotoe en Devika Partiman in gesprek met de pioniers van toen. De gesprekken met onder andere Gloria Wekker, Nancy Jouwe en Twie Tjoa geven inzicht in hoe zij de jaren tachtig en negentig beleefden. Door de gesprekken werd de strijd die zij geleverd hebben opnieuw beleefd.⁵ Atria startte ook een nieuwsbrievenreeks, waarop iedereen zich *kan abonneren*. In deze nieuwsbrieven leren de lezers aan de hand van archiefstukken en video's meer over de ZMV-vrouwenbeweging in Nederland. De lessen kregen ook een plek op het educatieplatform F-site. Zo komen leerlingen door heel Nederland in aanraking met de verhalen van de ZMV.⁶

Uit de onzichtbaarheid

Het is belangrijk dat erfgoedinstellingen beseffen wie hun publiek is en hoe je hen bereikt. Het is essentieel om te weten wie daarin nog ontbreekt om juist daar aandacht aan te besteden. De inzet van leden uit deze onderbelichte gemeenschappen is cruciaal om collecties diverser, representatiever en inclusiever te maken. Hoewel de ZMV-vrouwenbeweging al sinds de jaren tachtig op de radar staat bij Atria, blijkt dat wij nog steeds kunnen leren en moeten blijven bijsturen. Alleen dan kunnen we de hiaten uit het verleden opvullen en ruimte bieden aan de vrouwen die te lang 'onzichtbaar' bleven.

Noten

- 1 Maayke Botman, Nancy Jouwe en Gloria Wekker red., *Caleidoscopische visies: de zwarte, migranten- en vluchtelingen-vrouwenbeweging in Nederland*, Amsterdam 2001.
- 2 Archief Troetje Loewenthal, collectie Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.
- 3 Archief Flamboyant, collectie Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.
- 4 Ana Roeschley en Jeonghyun Kim, "Something that feels like a community": the role of personal stories in building community-based participatory archives', *Archival Science* 2019, 29-30.
- 5 De interviews zijn terug te kijken op YouTube: https://www.youtube.com/playlist?list=PL0lyJrc3OAbqupG_RwUjptkFz9Sh44M3F.
- 6 De lespakketten, met al het ondersteunend materiaal, zijn terug te vinden op de site van Atria: <https://atria.nl/nieuws-publicaties/feminisme/feminisme-20e-eeuw/lessen-van-zmv-vrouwenbeweging/>.

Liedteksten

Nee mannen, niet vandaag

Melodie: Nee, Karel, nee

Nee mannen, nee mannen, niet vandaag
Nee mannen nee, al willen jullie graag
Er zijn van die dagen dat we 't niet meer nemen
Wij trekken nu de straat op
Want we zijn heel ontevreden
Wij willen voortaan veilig, veilig op de straat
Nee mannen, echt mannen
Heus mannen, echt mannen
We pikken 't niet meer!!

Pas maar op meneer

Melodie: komt vrouwen in den ronde

Ach vrouw, kom uit je huizen
En trek nu met ons mee
't-wordt tijd dat wij nu vechten
Voor onze plek op straat
Wij zijn het zat al dat verveel
W'rom vlt die rotzooi ons ten deel
Maar pas maar op, meneer
Maar pas maar op, want 'n andere keer
Dan pakken wij u t'rug meneer!!!

Als vrouw ben ik geen pop meneer
Die zich gedragen moet
Naar regeltjes door u bedacht
'blijf binnen' en 'wees zoet'
Ik pik 't niet, ik wil eruit
Ik blijf niet binnen, ben geen "buit"
Maar pas maar op, meneer
Maar pas maar op, want 'n andere keer
Dan pakken wij u t'rug, meneer

Liedteksten

Ik ben een vrouw meneer

Melodie: Milord

Ik ben een vrouw meneer
Dat had u al gezien
Maar dat ik meer nog ben
Dat wist u niet misschien
Ik ben het zat meneer
Ik ben geen gat meneer
Die lieve schat meneer
Die ben ik nu niet meer

Daar gaat je snoezepoes
Daar gaat je poppedijn
Zoals ik eenmaal was
Zo zal ik nooit meer zijn
Ik heb het door meneer
Ik vind het goor meneer
Ik ben geen handelswaar
Te koop in een bazaar

Ik heb een eigen wil
Ik heb een eigen brein
Ik ben een vrouw meneer
Ik wil gelukkig zijn

De straat is nu van ons

Melodie: Bella Ciao

Refrein:

Wij zijn de heksen, wij demonstreren
Tegen geweld van de man op de vrouw, vrouw, vrouw
Wij gaan lopen waar we willen
Want de straat is nu van ons.

En in het park, staat weer zo'n hark
Op de loer, op de loer, op de geile toer
Hij staat te wachten om te verkrachten
Maar dat pikken wij niet meer

Refrein

Wij zullen vechten voor onze rechten
Voor de vrouw, voor de vrouw, voor de vrouw, vrouw, vrouw
Wij zijn kwaad, wij zijn het zat
Wij zijn meer dan een lijf met een gat

Refrein

Zoektips op internet

Ans Holman

Tijdens mijn werk merk ik regelmatig dat sommige mensen hun zoektocht op internet uitvoeren met enkel en alleen het invullen van een zoekterm bij Google. Na het doornemen van de eerste en misschien de tweede pagina van de resultaten is er het gevoel dat de zoektocht voltooid is en alle beschikbare resultaten bekeken zijn.

Google Search Operators

Natuurlijk zijn er eenvoudige zoekvragen waar een simpele zoektocht prima voor voldoet. Ben je op zoek naar het adres van een museum of een recept dan heb je vaak voldoende aan de resultaten van de eerste pagina. Maar als het gaat om een meer inhoudelijke zaak, dan is zo'n simpele zoektocht niet afdoende. Als je alleen zoekt met een eenvoudige zoekopdracht zie je alleen het topje van de ijsberg en blijft mogelijk veel waardevolle informatie onzichtbaar. Uiteindelijk gaat het niet om de kwantiteit van de zoekresultaten maar juist om de kwaliteit. Google biedt daarvoor een aantal mogelijkheden om tot andere zoekresultaten te komen. Er zitten heel wat gereedschappen in de kist van Google!

Soms komt het heel nauw wat je intikt bij Google, een spatie kan al een heel verschil maken. Maar andere zaken komen niet zo nauw. Zo mag je bij Google alles intypen zonder hoofdletters, want dat heeft geen invloed op de zoekresultaten. Maar ook met tussenwoorden doet Google niet zo veel. Woorden zoals DE en VAN worden vaak niet meegenomen in een zoekopdracht.

Als je zoekt op iets wat heel algemeen is óf een dubbele betekenis heeft, kan het resultaat groot zijn. Neem bijvoorbeeld het woord muis. Typ je dit in bij Google, dan krijg je het fantastische resultaat van bijna 16 miljoen hits. Dat is een te groot aantal om mee uit de voeten te kunnen. Bovendien worden er resultaten getoond die betrekking hebben op verschillende betekenissen van het woord muis.

Hier kunnen we al een schifting op aanbrengen door een woord uit te sluiten. Stel: je bent geïnteresseerd in een muis als dier, maar niet in een computermuis. Door voor het woord wat je wilt uitsluiten een minteken te zetten, wordt het uit de resultaten verwijderd. De nieuwe zoekopdracht (muis -computer) geeft al wat minder resultaten, namelijk 11 miljoen. Nog steeds erg

veel resultaten. Maar je kunt nóg een zoekterm toevoegen om uit te sluiten. Wil je bijvoorbeeld de bestrijding van muizen uitsluiten, omdat je daar niet in geïnteresseerd bent, dan voeg je – bestrijding toe aan je zoekvraag.

Maar je kunt ook zoeken naar een specifiek filetype. PDF is een bestandstype dat vaak gebruikt wordt om publicaties op internet te presenteren. Maar je zou ook kunnen zoeken naar een PPT (Powerpoint) of een DOC (Word)

document. Je kunt op deze manier het aantal zoekresultaten terugbrengen en je zoekresultaten proberen zuiverder te krijgen.

Minder maar betere resultaten

Als je op zoek bent naar informatie over het Joke Smit College dan kan je de zoekvraag intikken als volgt.

Joke Smit College

Ongeveer 659.000 resultaten

Op deze manier zoekt Google echter naar de drie genoemde woorden. Resultaten kunnen van alles bevatten. Bijvoorbeeld daadwerkelijk een website met informatie over het Joke Smit College maar ook bijvoorbeeld de uitreiking van de Joke Smit publieksprijs op een college in Weert. Ook interessant maar misschien niet waar je naar op zoek bent. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er meer dan 600.000 resultaten gevonden worden.

Maar als we de woorden tussen aanhalingstekens zetten, dan weet Google dat deze woorden bij elkaar horen en ook bij elkaar moeten staan in het zoekresultaat. Het zoekresultaat wordt al teruggebracht naar ruim 24.000, want je krijgt nu alleen resultaten die exact overeenkomen met de woorden binnen aanhalingstekens.

“Joke Smit College”

Ongeveer 24.300 resultaten

Rechtstreeks zoeken op een website

Stel, je wilt weten wat er op de website Movisie (het landelijk kennisinstituut voor een samenhangende aanpak van sociale vraagstukken) te vinden is over een onderwerp, dan kun je daar een rechtstreekse zoekvraag voor samenstellen. Dit gaat door middel van de zoekopdracht die begint met de website dubbele punt en dan de zoekterm. Je krijgt dan alleen de resultaten te zien die op de website Movisie voorkomen.

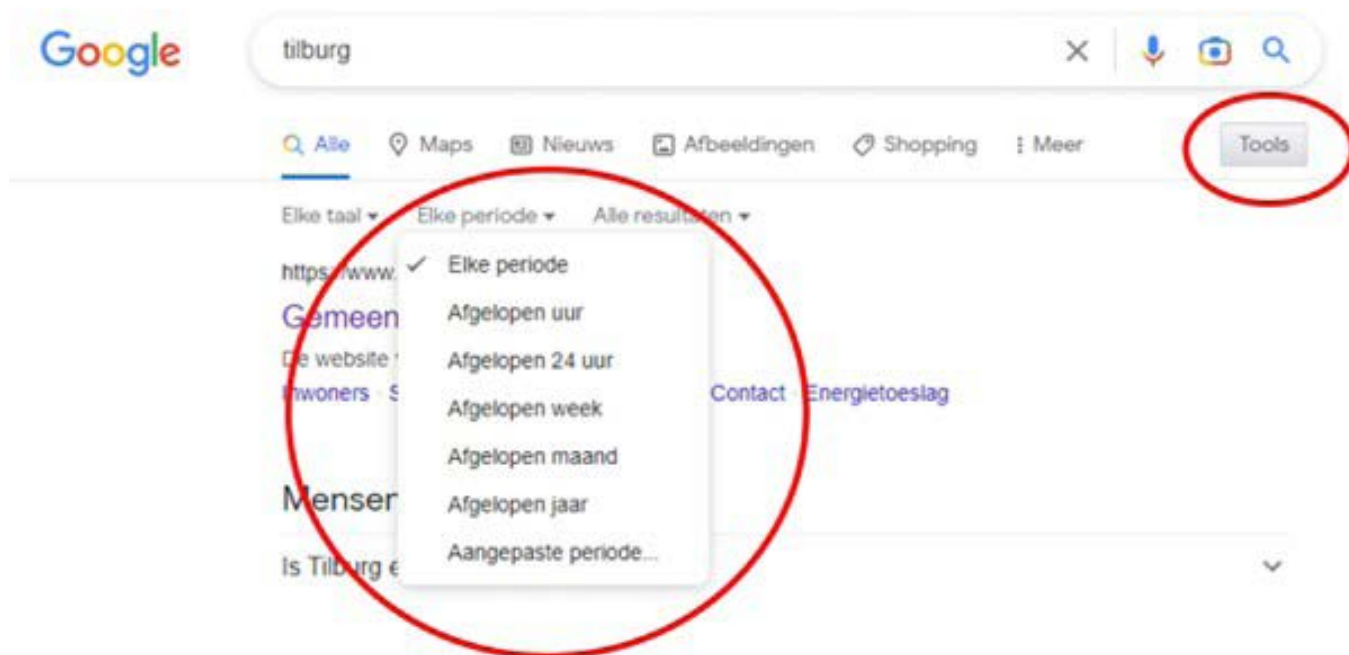
Site:www.movisie.nl “paarse vrijdag”

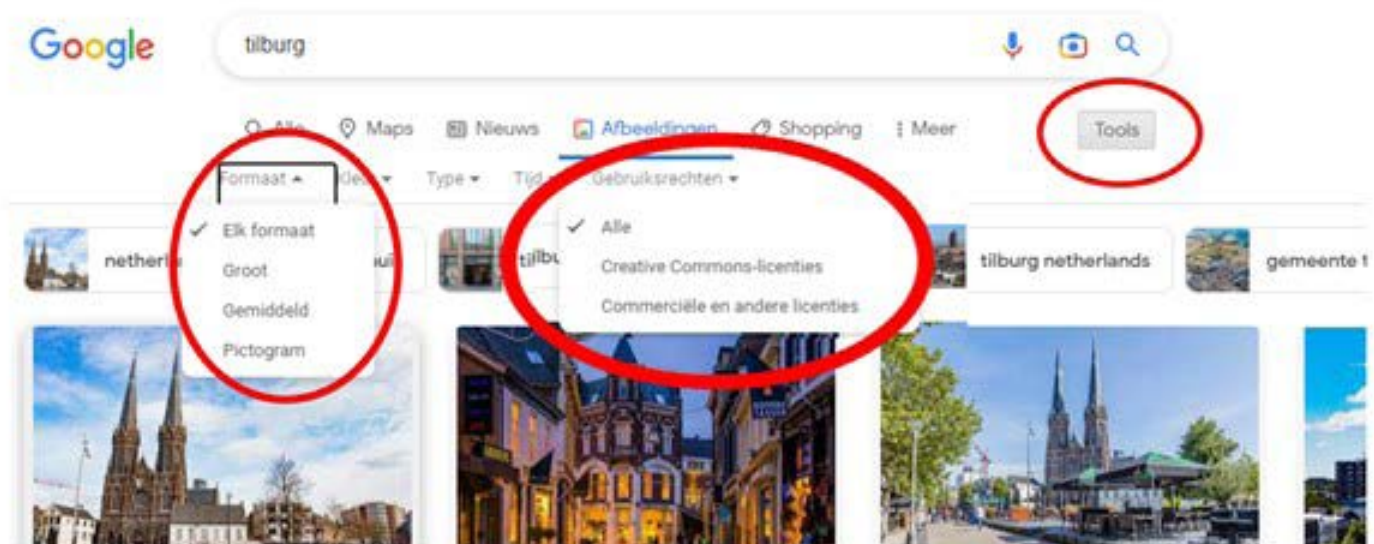
Maar een andere optie is niet specifiek op een webpagina te zoeken maar gericht in de tekst van een willekeurige webpagina. Dan komen er resultaten naar boven die gepubliceerd zijn op de websites van verschillende organisaties.

Intext:movisie

In deze tijd van internationalisering van samenwerkingen, is het vaak nuttig eens over de grens te kijken met Google.

Via *Google translate* kun je eenvoudig zoektermen vertalen in ruim honderd talen. En met een rechtermuisklik kun je de gevonden webpagina's eenvoudig laten vertalen in het Nederlands (als je Google Chrome als webbrowser gebruikt). Google Translate is in de afgelopen jaren veel verbeterd maar soms geeft het toch wat vreemde vertalingen naar het Nederlands. Vaak is het systeem beter in het vertalen naar het Engels omdat er veel meer vertalingen in deze taal uitgevoerd worden. Het geeft je ook de mogelijkheid buitenlandse nieuwssites of blogs te volgen.

Nog een mogelijkheid: je kunt aangeven dat je alleen publicaties van bepaalde domeinen wilt zien zoals edu, org of gov.

site:edu vrouwenrechten

Naast de operators heeft Google nog handigheidjes die gewoon Tools heten en op iedere pagina terug te vinden zijn.

Soms ben je op zoek naar wat meer recente publicaties op internet en zijn de wat oudere zoekresultaten niet zo interessant voor je. Stel: je wilt meer weten over de laatste ontwikkelingen rondom Paarse Vrijdag. Dan zijn de publicaties van voorgaande jaren niet zo interessant, maar wil je juist weten wat er dit jaar gepubliceerd is. Je kunt de resultaten dan filteren op publicatieperiode.

Zoeken van afbeeldingen

Ook als je zoekt naar afbeeldingen kun je allerlei gereedschap gebruiken. Ook hier is er de keuze voor de publicatieperiode. Maar daarnaast kun je er ook voor kiezen om een selectie te maken op grond van gebruikersrechten. Zeker nu er de laatste jaren actiever naar auteursrechten gekeken wordt kan dit voor publicaties op of buiten internet van belang zijn.

Afhankelijk van waar je de afbeelding voor wilt gebruiken kan de grootte, het aantal pixels van belang zijn. Je kunt hier ook een selectie op maken. Dit scheelt frustraties als het perfecte plaatje na vergroting een vage collectie vlekken wordt.

The absence of women in history is manmade

Astrid de Beer

Eeuwenlang speelden vrouwen slechts een marginale rol in de geschiedenis, op enkele uitzonderingen na. Historici scheven vooral over de 'hoofdrolspelers', de 'grote mannen' die de loop van de geschiedenis bepaalden. Vrouwen waren grotendeels afwezig als onderwerp van geschiedschrijving. Tot voor kort was de geschiedschrijving het domein van mannelijke historici. In de geschiedschrijving is de 'standplaatsgebondenheid' van de historicus ook belangrijk. Onze visie op het verleden wordt mede bepaald door sekse; vanuit het mannelijk perspectief lijkt het alsof vrouwen in het verleden weinig gepresteerd hebben.

Vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw is vrouwengeschiedenis aan een inhaalslag bezig. In deze periode komt er meer aandacht voor 'history from below'; de geschiedenis van onderdrukte en vergeten groepen, waaronder vrouwen.

Doordat vrouwen lange tijd uitgesloten waren van belangrijke publieke functies, laten zij over het algemeen ook minder sporen achter in archiefmateriaal, waaruit onderzoekers kunnen putten. Niet alleen in de geschiedenis, maar ook in archieven overheerst het mannelijk perspectief.

De collectie van Regionaal Archief Tilburg is hierop geen uitzondering. Ook hier zijn archieven van vrouwen en vrouwenorganisaties veruit in de minderheid. Naast de wettelijke taak heeft het archief het documenteren van de samenleving als voornaamste speerpunt. Het is belangrijk dat onderzoekers in de toekomst een representatief beeld van de maatschappij kunnen reconstrueren. Daarom is het noodzakelijk dat ook de archieven van vrouwen, vrouwenorganisaties en de vrouwenbeweging bewaard worden en beschikbaar komen voor onderzoek. In de archieven van het *Tilburgse*

Vrouwencentrum en *Feniks* is veel informatie te vinden over de interessante en turbulente geschiedenis van het Vrouwenkafee, Vrouwencentrum en de beginjaren van Feniks. Het materiaal geeft een prachtig tijdsbeeld van de *Tweede Feministische Golf* in Tilburg.

Het is inderdaad zo dat de geschiedenis vroeger door mannen werd geschreven, en dat vrouwen grotendeels buiten de geschiedenisboeken bleven. Maar laten wij ons en onze bijdrage aan de geschiedenis niet marginaliseren. We verkeren nu in de positie dat we er iets aan kunnen doen. Het wordt tijd dat vrouwen hun rechtmatige plaats in de geschiedenis innemen. Het bewaren en eventueel overdragen van archieven is een eerste stap. Want wie wat bewaart, bestaat.

**THE
ABSENCE
OF WOMEN
IN HISTORY IS
MANMADE**

Liedtekst

Er is een land waar vrouwen willen wonen

(liedtekst Joke Smit, 1981)

Er is een land waar vrouwen willen wonen
Waar vrouw-zijn niet betekent: tweederangs en bang en klein
Waar vrouwen niet om mannen concurreren
Maar zusters en gelieven kunnen zijn
Waar rimpels niet de eenzaamheid voorspellen
Maar paspoort zijn naar wijsheid, 's werelds raadvrouw zijn
Waar jonge vrouwen dus een leven voorbereiden
Waar zij veertig, zestig, tachtig zullen zijn

Er is een land waar vrouwen willen wonen
Waar onrecht niet als een natuurgegeven wordt beschouwd
Waar dienstbaarheid niet toevalt aan één sekse
En niet vanzelf een man de leiding houdt
Waar moeder niet hetzelfde is als huisvrouw
Waar steeds opnieuw wordt nagegaan wie zwak zijn en wie sterk
Waar allen zorgen voor wie hulp behoeven
En 't brood verdienen met maar vijf uur werk

Er is een land waar mannen willen wonen
Waar jongens van de plicht tot flink en stoer doen zijn bevrijd
Waar niemand wint ten koste van een ander
En man-zijn ook betekent: zorgzaamheid
Waar angst en rouw niet weggemoffeld worden
Waar mannen zonder baan niet denken dat ze minder zijn
Waar vrouw en man elkaar niet hoeven haten
Maar eindelijk bondgenoten kunnen zijn

Er is een land waar mensen willen wonen
Waar jong zijn niet betekent dat je steeds wordt genegeerd
Waar zwakken met respect benaderd worden
En vreemdelingen niet meer gekleineerd
Waarin geweld door niemand meer geduld wordt
Waar allen kunnen troosten als een mens ten onder gaat
Dat is het land waar mensen willen wonen
Het land waar de saamhorigheid bestaat

Well behaved women don't make history

Vrouwen die binnen de lijntjes kleuren, die niet voor zichzelf opkomen, die doen wat er van hen verwacht wordt of – nog erger – wat ze denken dat er van hen verwacht wordt, die zich onderwerpen aan maatschappelijke normen en conventies; die vrouwen komen níet in de geschiedenisboekjes! Als je bekijkt welke weinige vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis de tand des tijds overleefd hebben in het collectieve geheugen, dan zijn dat de Kenaus, de Mata Hari's en de Aletta Jacobsen. Dat waren allemaal vrouwen (de uitzonderingen) die de toen geldende normen en waarden niet volgden. Dat waren vrouwen die hun eigen keuzes maakten, die zich niet lieten kortwieken of monddood maken. We mogen best afwijken, onze hoofden boven het maaiveld uitsteken, voor onszelf opkomen, onze eigen koers varen en tegendraads zijn.

Liedtekst

Het heksenlied

Refrein:

De heksen zijn terug, recht uit de hel,
de heksen zijn terug, met vlamme haren
de heksen zijn terug en ze zijn niet meer weg
te slaan!

Gekomen uit het oeroude matriarchaat
met wijsheid veel ouder dan

van de mannenstaat

De kracht van de man was de dood
en niet het woord

Hij kon haar daarop niet verslaan,
dus werd ze vermoord!

Refrein

In de middeleeuwen werd een vrouw alleen
die haar werk deed met vrouwen om haar heen
door de kerk verdacht van kwaad en hekserij;
verbrand, gestenigd en verdronken met een kei.

Refrein

Overgeleverd werd haar kruidenkundig
van moeder op dochter, dwars door de tijd
de mannen vonden mannenmedicijnen uit
de vrouw werd hun vijand, dus verbrand met
haar en huid.

Refrein

Wij zijn de heksen, wij dansen om het vuur
wij maken met elkaar weer een vrouwencultuur
met onze dromen, kennis, onze gein
zijn we terug op eigen terrein!

De heksen zijn terug recht uit de hel,
de heksen zijn terug, met vlamme haren
de heksen zijn terug en ze zijn niet meer weg
te slaan
en ze zijn niet meer weg te slaan
en ze zijn niet meer weg te slaan!

Vrouwenemancipatie: is het glas halfvol of halfleeg?

Gerda de Vries aan het woord bij de afsluiting van het symposium.

Regionaal Archief Tilburg organiseerde dit symposium in samenwerking met Feniks Emancipatie Expertise Centrum Tilburg. Eerder had dit centrum al zeer relevante archieven overgebracht naar Regionaal Archief Tilburg. Het gaat om de archieven van het Tilburgse Vrouwenkafee en Vrouwen centrum én de opvolger daarvan, Feniks.

Een van de taken van het archief is het documenteren van de samenleving. Tot nu toe beheerde Regionaal Archief Tilburg weinig archieven die betrekking hebben op vrouwenemancipatie. Daarom is het goed dat de archieven van het Vrouwen centrum Tilburg en Feniks nu beschikbaar zijn voor onderzoek. Daarmee kunnen toekomstige onderzoekers een zo goed mogelijk beeld krijgen van de maatschappij in de jaren 1970 t/m 1990. Met dank aan de vooruitziende blik van Gerda de Vries, tot en met eind december 2022 directeur van Feniks. Vermeldenswaardig is dat Feniks als doorstart van het vroegere Vrouwen centrum het langst

bestaande vrouwen centrum van Nederland is en in 2022 het 45-jarige bestaan vierde. Gerda de Vries was de laatste spreker van het symposium. Zij is feministe sinds 1974 en vanaf 2002 directeur van Feniks. Er is in de afgelopen jaren veel gewonnen, maar de strijd voor vrouwenemancipatie is nog lang niet gestreden. Twee weken voor haar pensionering kon Gerda nog een nieuw wapenfeit van Feniks bekendmaken: het kantoor van Feniks aan het NS-plein wordt uitgiftepunt voor gratis menstruatieproducten voor vrouwen en meiden met een minimaal inkomen.

Gerda de Vries leidde een quiz over de verschillen tussen mannen en vrouwen in de samenleving.

Om het verschil tussen mannen en vrouwen in de samenleving te illustreren legde Gerda het publiek een serie vragen voor. Al quizzend verbaasde ze de toehoorders in de zaal met de antwoorden op haar vragen. Wist je bijvoorbeeld dat er vijfmaal zoveel geld wordt uitgetrokken voor erectieproblemen bij mannen dan voor menstruatieproblemen bij vrouwen? Terwijl slechts 19% van de mannen een erectieprobleem heeft en 75% van de vrouwen een menstruatieprobleem.

Als laatste stelde Gerda de vraag: is bij de vrouwenemancipatie het glas halfvol of halfleeg? De meningen in de zaal waren verdeeld. Als we kijken naar de situatie van iemands grootmoeder zijn er flinke stappen vooruit gemaakt. Maar velen in de zaal waren het erover eens dat sommige ontwikkelingen tergend traag gaan. Vrouwen hebben nog veel te bevechten.

Als afsluiting van haar toespraak schonk Gerda aandacht aan de vele geschilderde heksen met felle kleuren die kriskras door de studiezaal aan lijnen hingen. Het ontwerp van deze heksen, een geuzennaam voor vrouwen tijdens de vrouwenprotesten in de jaren tachtig, is afkomstig van Carla Wijntjens. Alle aanwezigen konden er aan het eind van het symposium een meenemen.

Op 20 december 2022 nam Gerda de Vries afscheid als directeur van Feniks. Tijdens de afscheidsreceptie in De Harmonie in Tilburg ontving zij van de gemeente Tilburg de Zilveren Erepenning uit handen van wethouder en locoburgemeester Esmah Lahlah. Gerda kreeg de onderscheiding voor haar jarenlange inzet als directeur van Feniks en haar inzet voor de emancipatie van (minderheids)groepen en dan met name van vrouwen in kwetsbare posities. Haar opvolger, Veerle Slegers, zat uiteraard in de zaal. Het voorwoord van deze symposiumbundel is van Veerles hand.

Deelnemers aan het symposium namen geschilderde heksen mee naar huis.

De foto is van Persbureau Van Eindhoven / collectie Regionaal Archief Tilburg.

Vrouwenactie tegen de Miss Korvelverkiezing “Ik ben geen koe, meneer”

Astrid de Beer

“Geen veeparade meer, voor de lol van de man”, zongen een twintigtal vrouwen (en enkele mannen) op 12 mei 1980 voor de Tilburgse Stadsschouwburg. Zij protesteerden tegen de Miss Korvel-verkiezing die binnen werd gehouden. “Niet vrouwkes uit uw dromen, zijn hier tesaam gekomen. Maar vrouwen die het haten, te lopen in uw maten”.

In 1975 werd er in Tilburg voor de eerste keer de Miss Korvel-verkiezing georganiseerd, een initiatief van winkeliersvereniging Korvel Vooruit. Deze vereniging was in 1952 opgericht met als doel 'de bloei en de vooruitgang van de Korvelseweg en de pleinen op alle mogelijke wijze te bevorderen'. Er werd een jaarlijkse braderie georganiseerd op Koninginnedag, met kraampjes en artiesten. Vanaf 1975 werd de Miss Korvel-verkiezing een jaarlijks terugke-

rend festijn. Alles werd uit de kast gehaald om meer publiek te trekken. Miss Korvel diende als uithangbord voor de winkels die aangesloten waren bij Korvel Vooruit. Tot haar takenpakket behoorde onder andere het openen van nieuwe of verbouwde winkels. In het jaarverslag van Korvel Vooruit van 1975-1976 staat nog het volgende: 'Wat wel het vermelden waard is, is dat we weer een knappe Miss Korvel hebben die ook klaar staat

Liedjes tegen de Miss-Korvelverkiezing

Ik ben een vrouw meneer (melodie: "Milord")

Ik ben een vrouw meneer, dat had u al gezien,
maar dat ik meer nog ben, dat wist u niet ^{misschien.}

Ik ben het wat meneer, ik ben geen gat meneer,
die lieve schot meneer, die ben ik nu niet meer.

Daar gaat je snoetsepoes, daar gaat je poppedijn,
zoals ik eenmaal was, zo zal ik niet meer zijn.
Ik heb het door meneer, ik vind het goor meneer,
ik ben geen handelswaar, te koop in 'n bazaar.

Ik heb een eigen wil, ik heb een eigen brein,
ik ben een mens meneer, ik wil gelukkig zijn

Miss-Korvellied (melodie: "Komt vrienden in den ronde")

Komt vrouwen in den ronde en zingt luidkeels
t'wordt tijd dat wij verbonden, ons uiten nu u ^{dit lied,}
niet,

dat middenstand met veel vertoon,
de kost verkiend aan vrouw'lijk schoon.

t'is triest, t'is triest ja ja
t'is triest, t'is triest dat mannen nog steeds
die "vrouwkes" ~~geen~~ zien als een beest.. nandjeu (3x)

Als vrouw ben ik geen koe meneer, die zich afkeuren
Op borstpartij of lendelap, alles precies op maat ^{laat}

Ik wil niet in uw maten lopen,
Niet als vles laten verkopen.

Ik wil, ik wil niet meer
Ik wil, ik wil geen pronkstuk meer zijn
daarom stellen wij ons kever.. nandjeu (3x)

Wij zijn mooi (melodie "Kom mee naar buiten allemaal")

Een dikke neus,
Een grote mond,
Een hang been,
Een dikke kont,
Een platte tiet,
Een jubelbeen
En een heel dun spillebeen,
ma³ar wij zijn mooi, wij zijn mooi,
wij zijn mooi, wij zijn mooi, wij zijn mooi,
wij zijn hartstikke mooi

CANON!

Een ander Miss-Korvellied (melodie: Olioliola)

Niet "vrouwkes" uit uw dromen
zijn hier te saam gekomen
maar vrouwen die het haten
te lopen in uw maten
Geen veeparade meer, voor de lol van de man
daarom nu protesteren
daarom nu ons verwerpen
Geen missverkiezing meer, uit de ban van de man
daarom nu protesteren
we willen dit niet meer.

Wij zijn geen zwakke vrouwen
die zich dom willen houwen
We laten ons niet snoeren
door al die schoonheidsstoeren
Geen veeparade meer, voor de lol van de man
daarom nu protesteren
daarom nu ons verwerpen
Geen missverkiezing meer, uit de ban van de man
daarom nu protesteren
we willen dit nooit meer.

Zing me!

om de verschillende festiviteiten weer op te
fleuren met haar aanwezigheid'.

De Miss Korvel-verkiezing van 1980

Op zondagavond 12 mei 1980 werd de Miss
Korvel-verkiezing voor de zesde keer gehou-
den. Kosten noch moeite waren gespaard. De
locatie van de verkiezing was de Tilburgse
stadsschouwburg, Tv-presentator Herman
Emmink (bekend van 'Wie van de drie') presen-
teerde de missverkiezing. Orkest The Sunny
Boys, Benny Nijman en Imca Marina zorgden
voor de muzikale omlijsting van de avond.
Onder 'deskundige leiding' van juryvoorzitter
Pierre Maas werd Monique ter Horst gekozen
tot miss Korvel 1980. Volgens het *Nieuwsblad
van het Zuiden* was 'oppervlakkigheid en
herhaling troef' in de praatjes met de tien
kandidaten.

'Heden: vrouwenvlees extra mals'

Buiten de schouwburg protesteerden een
twintigtal vrouwen – en enkele mannen – tegen
de missverkiezing. Zij vonden deze vernede-
rend voor de vrouw, die 'tot pronkvee wordt
verlaagd'. Zij uitten hun ongenoegen door het
verspreiden van pamfletten en het zingen van

anti-Miss Korvelliederen. Zij hadden borden
mee met daarop teksten als 'Heden: vrouwen-
vlees extra mals. Speciale aanbieding van de
Korvelwinkeliers' en 'Stamboekvee? Nee? Dan
tel je niet mee'.

Gekleed in het zwart en met vrouwentekens
beschilderde gezichten liepen vrouwen in 1980
ook zingend en pamfletten uitdelend rond op
de braderie. Korvel Vooruit besloot vervolgens
dat de missverkiezing van 1980 de laatste zou
zijn.

Bronnen

- Privécollectie Marjo Hoogzaad
- Regionaal Archief Tilburg, *archieff 1277*
Winkeliersvereniging Korvel Vooruit te Tilburg,
1952-1982
- *Nieuwsblad van het Zuiden* 12-05-1980
- Ronald Peeters, *Korvel Vooruit 100 jaar. Een eeuw
wijk- en ondernemersvereniging, 1919-2019*
(Tilburg 2019)

Foto: Persbureau Van Eindhoven

Vrouwenstaking Tilburg – 30 maart 1981

“IK STAAK VANDAAG”

Astrid de Beer

In het hele land werd op maandag 30 maart 1981 gestaakt en actie gevoerd door vrouwen. Die dag legden zij hun (on)betaalde werk neer om te protesteren. Aanleiding was de nieuwe abortuswet, die op 31 maart 1981 in de Eerste Kamer behandeld zou worden.¹ Vrouwen voerden die dag niet alleen actie tegen de abortuswet, maar ook tegen de verslechterde sociale positie van de vrouw, seksueel geweld, het kostwinnersbeginsel (waarmee de economische zelfstandigheid van vrouwen in gevaar werd gebracht) en werkloosheid, die vrouwen het hardste trof. De staking was ook gericht tegen het omgangsrecht en de alimentatieregeling bij echtscheidingen.

Wat eraan vooraf ging

De legalisering van abortus was een van de belangrijkste strijdpunten van de Tweede feministische golf. In de jaren 70 werden er verschillende acties gevoerd tegen de strafbaarstelling van abortus. Meerdere kabinetten werden door de abortuskwestie overheerst, onder andere omdat Van Agt (CDA) zich onverzoenlijk bleef opstellen. In oktober 1974 werd er in Utrecht een landelijk comité opgericht, “Wij Vrouwen

Eisen” (WVE), door Selma Leydesdorff, Marjan Sax en Ria Sikkens (allemaal afkomstig uit Dolle Mina). “Wij Vrouwen Eisen” wilde abortus uit het wetboek van strafrecht, abortus in het ziekenfondspakket en ‘de vrouw beslist’. Dit laatste punt was het grote partijpolitieke struikelblok waarvoor geen Kamermeerderheid te vinden was. Met de kleinst mogelijke meerderheid aanvaardde de Tweede kamer op 18 december 1980 een wetsvoorstel waarin abor-

tus werd gelegaliseerd, maar het beslissingsrecht kwam niet bij de vrouw te liggen, maar bij de arts. Bovendien werd de vrouw verplicht tot vijf dagen extra bedenktijd.² “Wij vrouwen eisen” was woedend en teleurgesteld en riep op tot een demonstratie op zaterdagmiddag 20 december op de Amsterdamse Westermarkt.

Oproep tot staken

Op 8 maart 1981, Internationale Vrouwendag, riepen in Amsterdam (Paradiso) feministen Anneke van Baalen en Marijke Ekelschot, samen met vrouwenuitgeverij De Bonte Was, de *Vrouwenkrant* en de Vrijwilligstersbond op tot een landelijke vrouwenstaking op 30 maart tegen de abortuswet die op 31 maart in de Eerste Kamer behandeld zou worden. Bovenstaande organisaties vormden het Landelijk Stakingscomité dat de acties coördineerde en vrouwenorganisaties door het hele land opriep om mee te doen aan de staking. Vanuit alle uithoeken kwam spontane bijval; op veel plaatsen ontstonden lokale stakingscomités die plannen smeedden voor 30 maart.³ In Tilburg begon het heel klein. Naar aanleiding van de stakingsoproep meldden zich drie vrouwen. Op 11 maart, tijdens de eerste bijeenkomst in het Vrouwenkafee, waren er acht vrouwen. Zij besloten de 30e niet alleen tegen de abortuswet te gaan staken, maar om de staking te verbreden. In het katholieke Tilburg verwachtten zij dat (huis)vrouwen niet zouden staken vanwege de abortusproblematiek alleen. Vooral de bezuinigingen zouden in Tilburg centraal staan. De centrale leus voor Tilburg werd dan ook “Vrouwen moeten weer op de kleintjes letten”, een driedubbele leus. Bezuinigingen betekende voor vrouwen minder kans op werk buitenshuis, minder kans op scholingsmogelijkheden en kinderopvangmogelijkheden. Vrouwen moesten weer rond zien te komen met huishoudgeld, door de bezuinigingen zijn zij de buffer voor de economische crisis, Vrouwen worden weer teruggedrongen in het gezin, waar ze (letterlijk) op de kleintjes moesten letten. Bovendien zouden vrouwen zélf moeten kunnen beslissen of ze al dan niet zwanger worden. Met deze punten verwachtte het Tilburgse Stakingscomité zowel huisvrouwen als buitenshuis werkende vrouwen bij de staking te betrekken. Het comité zou vrouwen adviseren om te staken, maar alleen dan als dit geen banen kost. Tijdens de bijeenkomst werd besloten om druk op de vakbonden uit te oefenen om de staking te ondersteunen. Daarnaast werden er afspraken gemaakt over het maken van reclame (affiches en buttons) voor de staking en de financiering.

De dagen daarna benaderde het Tilburgse Stakingscomité alle organisaties en groepen in de stad die ook maar iets met vrouwen te maken hadden. Op 18 maart was er een vergadering voor de contactvrouwen van deze organisaties: Vrouwenark, PCB, Openbare Bieb, NVB, POLEK-vrouwen, ABOP, ABVA (Algemene Bond van Ambtenaren), wereldwinkel, baanlozen-centrum, vrouwenoverleg hogeschool Tilburg, Maranatha, De Kring, Keerkring, Moller, NVV (Nederlands Verbond van Vakverenigingen), Vrije boekhandel, rechtswinkel, praatgroepen, muurkrant, PSP, het Vrouwenkafee en het PON (Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant).⁴ Tijdens deze bijeenkomst werd er een publiciteitsgroep én een verspreidingsgroep samengesteld. De publiciteitsgroep zou contact opnemen met de plaatselijke pers, pamfletten maken en stukjes schrijven voor zoveel mogelijk buurt- en vrouwenbladen. De pamfletten zouden bewust eenvoudig opgesteld worden; “feministisch taalgebruik is vaak niet te begrijpen voor vrouwen die niet in de vrouwenbeweging actief zijn (...) In die zin hadden we enigszins kritiek op Amsterdam.” De verspreidingsgroep zou een grote lijst maken met plaatsen waar pamfletten neergelegd of opgeplakt konden worden (bedrijven, supermarkten, wachtkamers). Het KWJ-gebouw zou de 30e fungeren als epicentrum van alle informatie en activiteiten in en rond Tilburg: 's morgens zou er een koffie- en informatieochtend zijn, in de middag zou er een parallelprogramma georganiseerd worden voor vrouwen die niet met de vrouwenochtend mee wilden doen, 's avonds zou er feest zijn.

'Ik staak vandaag'

Op 21 maart bracht het Landelijk Stakingscomité een *Vrouwenstakingskrant* uit met daarin achtergrondinformatie over redenen voor de staking, de actieplannen en alle plaatselijke actiecomités.⁵ Ook in de *Vrouwenkrant Tilburg* van 25 maart werd vrouwen opgeroepen te staken op de 30e: 'Moeten wij wachten tot de economische crisis vanzelf weer ophoudt? Nee! Wij gaan in staking. Vrouwen zijn onmisbaar. Laat dit zien door één dag niet te doen wat van jou verwacht wordt. Als je kan ga dan niet naar je betaald of onbetaald werk, niet naar school, geen huishouden doen. Hang een laken buiten met daarop: IK STAAK VANDAAG!! Veel van deze actie hangt af van de massaliteit waarmee vrouwen haar ontevredenheid uitdrukken, zodat de staking zich als een olievlek uitbreid.⁶ Ook in de Tilburgse muurkrant werd verschillende keren opgeroepen tot staking: 'MAAK HET BED NIET OP, maar hang

het laken uit het raam. Op 30 maart leggen alle vrouwen het werk neer. Uit protest tegen de abortuswet van het kabinet Van Agt'.⁷

Wel of geen mannen?

Tijdens de vergadering van 25 maart was er een heftige discussie over de deelname van mannen aan de vrouwenocht en de manifestatie. Een aantal vrouwen vond dat mannen hun solidariteit zouden mogen uiten. Andere vrouwen vonden dat juist de kracht van vrouwen deze stakingsdag lag in het feit dat alleen vrouwen samen een grote macht zouden kunnen vormen en daaruit zekerheid zouden kunnen putten voor haar strijd. Na stemming bleek de eerste groep ruimschoots in de meerderheid te zijn. Een verbod op mannen zou in het geval van de vrouwenocht te ver gaan, "Ze konden meelopen, maar we zouden ze niet uitnodigen. In het KWJ-gebouw zouden mannen buiten de deur gezet worden."

Tilburg, 30 maart 1981

"Staking voor Tilburg uniek gebeuren", kopt het *Nieuwsblad van het Zuiden* op 31 maart 1981. Zo'n 800 vrouwen hebben de dag ervoor in Tilburg meegedaan aan de (Landelijke) Vrouwenstaking. Dat is driemaal zoveel als bij andere acties. Ook vrouwen uit omliggende plaatsen zoals Goirle en Rijen liepen mee in de Tilburgse demonstratie.

Het centrale punt van de Vrouwenstaking in Tilburg was het KWJ-gebouw aan de Korte Tuinstraat.⁸ 's Morgens was er een koffieoch-

tend waarbij informatie werd uitgewisseld en de demonstratie werd voorbereid: er werden teksten geschreven voor de verklaringen die de vrouwen tijdens de demonstratie wilden voorlezen, men maakte spandoeken, versierde de zaal en studeerde liedjes in. In een welkomstwoord omstreeks 10.30 uur werd nog even het hoe en waarom van de staking verteld en werd het programma van de dag doorgenomen. Ongeveer driehonderd vrouwen bezochten die ochtend het KWJ-gebouw. Er kwam ook een stakende lerares met haar klas binnengewandeld. Nadat de studenten meer uitleg hadden gekregen over het hoe en waarom van de staking, besloten velen die middag mee te lopen in de demonstratie.⁹

Twee uur voor de start van de demonstratie liet een aantal vrouwen weten bezwaar te hebben dat strijddorkest Fanfare van de Eeuwigdurende Bijstand mee zou gaan; ze hadden geen zin om achter de mannen van deze band te lopen. Het grootste deel van de vrouwen die op dat moment in het KWJ-gebouw waren, stelde wél prijs op deze mannelijke solidariteit. Er werd een compromis gezocht voor beide partijen: 'De mannen liepen mee, zij het bij wijze van tussenoplossing achter de vrouwelijke leden van de band, dus niet voorop.'¹⁰

'Alle mannen die verkrachten, weet je waar ik die het liefste zou zien?'

Om 13.00 uur begon de demonstratie, met de ABVA-vrouwen op kop.¹¹ Bij verschillende instanties in de stad stopte de stoet

om zich uit te spreken. Bij het FNV-gebouw (Sint Annaplein) liet men met de leus "Vrouwenstrijd, vakbondsstrijd, waar zijn jullie nou met je solidariteit!!" weten het een kwalijke zaak te vinden dat de vakbonden zich niet achter de actie schaalden. Aangezien bij het FNV gebouw niemand naar buiten wilde komen om de verklaring in ontvangst te nemen, gingen enkele vrouwen naar binnen om de verklaring af te geven. Vervolgens trok de demonstratie naar het hoofdbureau van de politie (Noordhoekring) onder het zingen van het lied "alle mannen die verkrachten, weet je waar ik die het liefste zou zien? In de Amsterdamse grachten, dan wordt alles beter misschien". Enkele vrouwen van de groep "Vrouwen tegen seksueel geweld" lazen een verklaring voor waarin de schandalige behandeling door de politie bij verkrachtingen en aanrandingen aan de orde kwam.

In de stromende regen en onder luid gezang, getoeter en geschreeuw trok de groep verder naar het NKV-NVV gebouw, waar 'letterlijk en figuurlijk niemand thuis was'. Toch werd ook daar een verklaring voorgelezen, dezelfde als bij de FNV, 'want ook deze vakbond liet ons in de kou staan'. Vervolgens trok de stoet naar de Vrijwilligerscentrale waar de vrouwen protesteerden tegen al het vrijwilligerswerk dat vrouwen doen en tegen de bezuinigingen die ervoor zorgen dat vrouwen juist het vrijwilligerswerk worden ingeduwd. In tijden van economische crises krijgen vrouwen vaak als eerste ontslag, vrijgekomen banen worden door mannen

ingenomen: "we willen niet meer opdraven als we nodig zijn. We hebben net als mannen ook recht op betaald en langdurig werk. De rechten van de mens gelden ook voor vrouwen". De volgende stop was bij het gebouw van de Sociale Dienst, waar de vrouwen luidkeels hun mening gaven over de gigantische werkloosheid onder vrouwen, de controles op vrouwen in de bijstand en het recht op een zelfstandige uitkering. Vervolgens trok de demonstratie naar de AMRO-bank aan de Heuvelring; Met een megafoon probeerden de demonstranten de vrouwen binnen te bereiken en ze op te roepen mee te doen met de demonstratie. Dit mislukte; 'er werd wat wezenloos naar ons gekeken'. Bij het Sint Elisabethziekenhuis stopte de stoet om hun standpunt te uiten over bezuinigingen in de gezondheidszorg en er werd een verklaring voorgelezen over het terugdringen van vrouwen uit de hogere functies die nu door mannen werden ingenomen'. Tenslotte werden er abortusliederen gezonden, waarna de demonstratie verder trok.

'Seksistische opmerkingen'

Er was nog een schermutseling met de politie die door autopech niet meer in staat was de demonstratie voor te gaan en dreigde met intrekking van de vergunning. De demonstranten trokken door de Heuvelstraat en deelden pamfletten uit. Door de megafoon werd aan het winkelende publiek herhaaldelijk uitgelegd waarom ze stakten. Vervolgens liep de stoet naar het laatste doelwit van die dag, het gemeentehuis. "Nadat ze

onderweg nog herhaaldelijk voor verkeersopstoppen hadden gezorgd en seksistische opmerkingen van mannen naar hun hoofd geslingerd hadden gekregen”, lazen de vrouwen op het bordes van het gemeentehuis hun laatste verklaring voor waarin ze eisten dat er nu eindelijk eens een Vrouwencentrum moest komen waarin alle Tilburgse vrouwengroepen terecht kunnen. ‘Uit voorzorg’ werden de deuren van het gemeentehuis door de bode op slot gedaan. De groep vrouwen ging naar de voorkant, waar zij nog een open deur aantroffen. Honderden vrouwen stroomden het gemeentehuis binnen om daar te picknicken. ‘Na wat gegeten en uitgerust, én wat lastige jongetjes buiten gezongen te hebben’, ging de demonstratie, begeleid door het koor SoLIEDair terug naar het actiecentrum.¹²

Rond 16.30 uur arriveerde de stoet bij het KWJ-gebouw om te eten. Daarna was er een feest met een optreden van vrouwencabaret Klapproos uit Goirle. ‘s Avonds werden de berichten van andere stakingscomités omgeroepen. Het bericht van tienduizenden vrouwen op de Dam in Amsterdam zorgde voor veel enthousiasme. Dit bekoelde na het bekijken van het late journaal: “dit was een afknapper omdat begonnen werd met negatieve geluiden van vrouwen die tegen de staking waren, daarnaast werd de hele dag nogal gebagatelliseerd”.

Ook in de Openbare Bibliotheek aan het Stadhuisplein kwamen vrouwen op 30 maart

in actie. ‘s Ochtends was er discussie en er werden spandoeken gemaakt. In de bibliotheek werden tentoonstellingen ingericht over abortus, vrouwenemancipatie en boeken van feministische auteurs. In de krantenkuil werden vrouwenbladen gelegd. Een delegatie van het personeel liep ‘s middags mee in de demonstratie. Bij andere organisaties in Tilburg werd eveneens actie ondernomen: bij het Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant (Stationsstraat) gingen alle vrouwen in staking en was er discussie. In het Elisabethziekenhuis hield het administratief personeel ‘s morgens een werkonderbreking en er werden geen telefoontjes aangenomen. Solidaire vrouwen gaven met een briefje op hun deur blijk van hun solidariteit, bij het Buro Studentenzaken van de Hogeschool hadden alle vrouwelijke medewerkers vrij genomen en in het Streekcentrum was de hal versierd met kinderkleding en wasgoed. Solidaire mannen namen de 30e het werk van vrouwen over in verschillende crèches en kinderdagverblijven, zoals de Wipwap-crèche, de Krisj Krasj Kresj, de Twee drietjes en de crèche in het KWJ-gebouw.

Nasleep

Op 31 maart, *the day after*, concludeerde het *Nieuwsblad van het Zuiden* dat er in Midden-Brabant weinig actie was geweest. Op straat was er blijkbaar weinig te merken van de Vrouwenstaking, hoewel er binnenskamers wel gediscussieerd werd over de abortuswet en de positie van de vrouw. In Tilburg was er blijkbaar ook weinig gehoor gegeven om witte

lakens buiten te hangen met de tekst "Ik staak vandaag". Volgens het *Nieuwsblad van het Zuiden* hingen er her en der wel lakens buiten 'maar dat had meer te maken met de wekelijkse wasdag, die vele niet-stakende huisvrouwen hadden ondernomen'. 'Bij grote fabrieken, banken, de PTT, verzekeringsconcerns, NS, warenhuizen, supermarkten en ziekenhuizen bleef elders in het land vrijwel niemand weg, Het bedrijfsleven en het overgrote deel van de overheidsinstellingen heeft niets gemerkt van de Vrouwenstaking'. (Citaat uit *NvhZ*) In het bedrijfsleven en bij de overheid werd volop gewerkt. Boze reacties van het landelijk Stakingscomité over de "mannenmedia" die de staking als mislukt beschouwden omdat slechts enkele duizenden vrouwen aan de staking meegedaan zouden hebben. Ook na een brief waarin het Stakingscomité stelde dat er alleen op de Dam al honderdduizend vrouwen waren, had niemand willen rectificeren. De 31 stonden de kranten vol met de mislukte moordaanslag op de Amerikaanse president Reagan, de staking zelf werd beschreven als "een leuke lieve, zonnige en gezellige dag(..) met veel aktie..... maar een staking...nee hoor". Onder het mom: "tegen censuur is maar een middel: eigen media". Werd er op 16 april 1981 een tweede Vrouwenstakingskrant uitgebracht met als titel "het echte nieuws over de Vrouwenstaking".

'Vrouwen hoef je immers nooit serieus te nemen'

Het idee om een extra vrouwenkrant over de staking uit te brengen werd vooral ingegeven uit onvrede met de reacties in de reguliere media zoals het commentaar op het journaal van 20.00 uur: "het leek overal in het land meer op geanimeerde demonstraties, dan op een staking". De reactie van de Tilburgse vrouwen: "Alsof je alleen aktie mag voeren met dood-graversgezichten. Geen woord over het feit, dat toch wel erg veel vrouwen op straat waren overal in het land...het komt niet over als een echte staking. Dus hoef je ook niet serieus te nemen. Wij, mannen, voeren pas echte akties. Pas op p. 7 een verslag in de Volkskrant. De Tilburgse Koerier, die de aankondiging van het baanlozen centrum niet plaatst, en een lang artikel over de staking inkort. Over het Nieuwsblad hebben we dit keer weinig te klagen, dat viel heel erg mee. Aan andere akties wordt soms ook niet veel aandacht besteed. Maar als het om een vrouwenaktie gaat, dan is het helemaal erg. Maar goed, misschien moet je dat ook niet verwachten. Vrouwen hoef je immers nooit serieus te nemen. Dus ook niet als ze aktie voeren...Daarom is het belangrijk

dat wij onze eigen kanalen ontwikkelen. Om daarin te laten zien, dat vrouwen sterk zijn en wat er werkelijk gebeurde in Tilburg." Aldus geschiedde.

Bronnen

Regionaal Archief Tilburg

- Archief 108, Documentatiecentrum voor emancipatie en Feminisme "Vedette" te Tilburg, 1978-1993, doos 15 + 16, Vrouwenkrant Tilburg 1977-1986
- Archief 668, Collectie muurkranten Tilburg, 1978-1995, nrs. 77, 13-03-1981 en 78, 27-03-1981

Atria

- Logboek Landelijk Stakingscomité, 8 maart - 22 april 1981
- <https://atria.nl/nieuws-publicaties/feminisme/zelfbeschikkingsrecht/wij-vrouwen-eisen-video-serie/>

Nieuwsblad van het Zuiden 31-03-1981

- *Vrouwenkrant Tilburg* 25-03-1981
- *Vrouwenkrant Tilburg* Staking Extra nummer, 5e jaargang, nummer 2
- *Vrouwenstakingskrant*, 21 maart 1981
- *Vrouwenstakingskrant* 2, 16 april 1981

Literatuur

- Mieke Aerts, "laten zien hoe onmisbaar we zijn". De vrouwenstaking van 1981', in: Marian van der Klein, Saskia Wierings (red.), *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland, 1965-2005* (Amsterdam 2006)
- Vilan van de Loo, *De vrouw beslist. De Tweede Feministische Golf in Nederland* (Wormer 2005)

Noten

- 1 De Eerste Kamer besloot de bespreking van de wet uit te stellen tot 28 april 1981. Met een hele kleine meerderheid (38 tegen 37) komt de wet door de Eerste Kamer. Dit uitstel leidde tot een sneer richting Kamer in de *Vrouwenkrant* van 21 maart 1981: 'Ze willen vast nog vier weken bedenktijd voordat ze ons die vijf dagen (of langere) bedenktijd in de buik splitsen!'
- 2 De beslissende stem was van Ruud Nijhof van DS'70 (Democratisch-Socialisten)
- 3 Mieke Aerts, "laten zien hoe onmisbaar we zijn". De vrouwenstaking van 1981', in: Marian van der Klein, Saskia Wierings (red.), *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland, 1965-2005* (Amsterdam 2006), p. 24
- 4 Regionaal Archief Tilburg, Archief 108, Documentatiecentrum voor Emancipatie en Feminisme "Vedette" te Tilburg, 1978-1993, doos 15, *Vrouwenkrant Tilburg* Staking Extra nummer, 5e jaargang, nummer 2
- 5 *Vrouwenstakingskrant*, 21 maart 1981
- 6 Regionaal Archief Tilburg, Archief 108, Documentatiecentrum voor Emancipatie en Feminisme "Vedette" te Tilburg, 1978-1993, doos 15 *Vrouwenkrant Tilburg*
- 7 Regionaal Archief Tilburg, Archief 668, Collectie muurkranten Tilburg, 1979-1995, nr. 77, 13-03-1981
- 8 KWJ, afkorting voor Katholieke Werkende Jongeren
- 9 Regionaal Archief Tilburg, Archief 108, Documentatiecentrum voor Emancipatie en Feminisme "Vedette" te Tilburg, 1978-1993, doos 15 *Vrouwenkrant Tilburg* Staking Extra nummer, 5e jaargang, nummer 2
- 10 Ibidem
- 11 ABVA, Algemene Bond van Ambtenaren
- 12 Regionaal Archief Tilburg, Archief 108, Documentatiecentrum voor Emancipatie en Feminisme "Vedette" te Tilburg, 1978-1993, doos 15 *Vrouwenkrant Tilburg* Staking Extra nummer, 5e jaargang, nummer 2

Het Tilburgse Vrouwenkafée en Vrouwencentrum 'Een ontmoetingsplaats waar vrouwen ongestoord kunnen praten'

Astrid de Beer

In maart 1977 opende het Tilburgse Vrouwenkafée de deuren aan de Korte Tuinstraat 7, in het gebouw van de KWJ (Katholieke Werkende Jongeren). Er was in Tilburg behoefte aan een ontmoetingsplaats waar vrouwen ongestoord (= zonder mannen) én in een open sfeer konden praten over gezamenlijke ervaringen en problemen. Kortom: 'een plek van waaruit zij kunnen proberen verbetering te brengen in hun vaak achtergestelde positie in bijvoorbeeld werk, huwelijk, gezin'. In gewone cafés konden vrouwen ook vrouwen ontmoeten maar daar was het gevaar van afleiding door mannen.

*Het Vrouwenkafée.
Foto: Persbureau Van
Eindhoven*

Vrouwenkrant Tilburg

De *Vrouwenkrant Tilburg* begon in 1977 als spreekbuis van het Vrouwenkafée. Het eerste nummer verscheen in april 1977, een maand nadat het Vrouwenkafée voor het eerst haar deuren opende. Het doel van de krant werd haarfijn uitgelegd in het eerste nummer: 'Beste vrouwen, dit is de eerste vrouwenkrant van het Vrouwenkafée Tilburg. Nadat we in maart met het kafée zijn gestart is er al van alles gebeurd. We vonden dat iedereen die in het Vrouwenkafée komt of nog van plan is te komen zoveel mogelijk op de hoogte moet kunnen zijn. Vandaar dit krantje'. De intentie werd uitgesproken om regelmatig een krant uit te brengen. In het eerste nummer werd meteen een oproep gedaan aan iedereen om wat in de krant te schrijven. Ook werden er actievellingen gezocht voor in de redactie: typen, knippen, plakken, schrijven, stencilen, nieten. Geen ervaring? Niet erg, 'We gaan ervan uit dat alles geleerd kan worden'.

In de loop der jaren groeide de *Vrouwenkrant Tilburg* uit tot een informatieve en opiniërende krant voor alle Tilburgse vrouwen en vrouwen-groepen, een krant waarmee terdege rekening werd gehouden.

Vereniging Vrouwenkafée Tilburg

Op 23 november 1977 werd de Vereniging Vrouwenkafée Tilburg (VVT) opgericht door

Yvonne Thomassen en Maria Hintzen. Het doel van de vereniging was het faciliteren van vrouwen en vrouwengroepen uit Tilburg en omgeving, die ijveren voor de bewustwording van de vrouw. Ook zette de vereniging zich in om de activiteiten van deze groepen te stimuleren en te coördineren én de beschikking te verkrijgen over 'een pand, panden of gedeelten daarvan'. Om dit heuglijke feit te vieren werd er op 14 december een groot feest georganiseerd met een optreden van cabaretgroep *Vinger in de pap*. Ter ere van de oprichting van de vereniging kwam er ook een dubbeldik nummer uit van de *Vrouwenkrant Tilburg* met een toelichting waarom het Vrouwenkafée een vereniging was geworden: 'Als we willen blijven bestaan en activiteiten willen blijven verzorgen, dan is daar geld voor nodig en om geld te kunnen krijgen van, bijv., de gemeente moet je een officiële instantie zijn. Vandaar'.

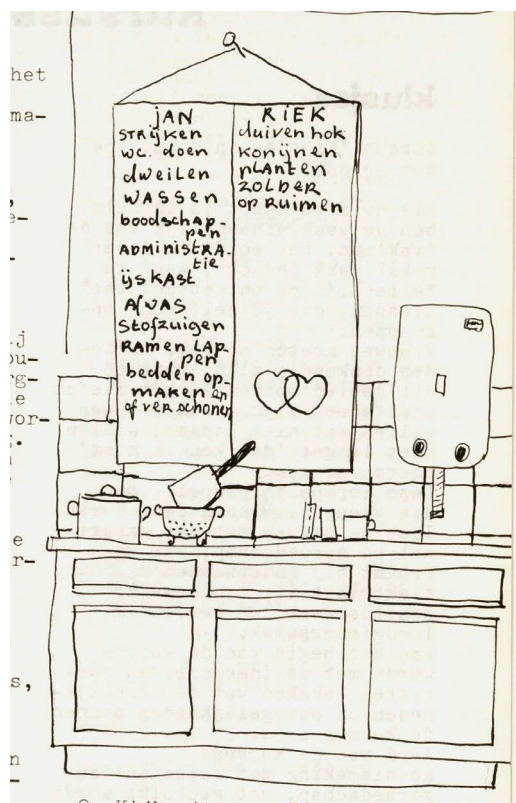
Thema-avonden

Het Tilburgse Vrouwenkafée was in het begin alleen één avond en later ook twee ochtenden in de week open. Het bood vrouwen de gelegenheid om elkaar te ontmoeten op een plaats en een manier die zichzelf konden bepalen. Een plek om te praten en elkaar te steunen bij allerlei zaken die voor hen belangrijk zijn, een plek om initiatieven van vrouwen te steunen, zoals het opzetten van praatgroepen en het vrouwen cabaret. Het Vrouwenkafée was er óók voor de gezelligheid: om gewoon te kletsen, naar muziek te luisteren of aan de leestafel te zitten. Veel vrouwen brachten hun kinderen mee.

Het Vrouwenkafée.
Foto: Persbureau Van Eindhoven

Om de week was er een thema-avond waarop onderwerpen met betrekking tot vrouwenemancipatie besproken werden. Uitgangspunt was dat de onderwerpen informatief waren en dat vrouwen leerden over hun eigen situatie. Doel was na te gaan waar je als vrouw staat en wat er veranderd moet worden. Thema's die aan de orde kwamen waren de vrouw in huwelijk of relatie, de vrouw in reclame, wel of geen kinderen, Bewust Ongehuwde Moeders, prostitutie, jaloezie, vrouwen die van vrouwen houden, rolpatronen en taakverdeling, het Nederlandse emancipatiebeleid oftewel 'mevrouw Kraayeveld en de emancipatiecommissie'*. De thema-avonden waren bedoeld als herkenning en bewustwording van de

De Vrouwenkrant

eigen situatie en het geven van ruggensteun om verder te werken aan (economische) zelfstandigheid. Vrouwen namen nog te vaak een tweederangs positie in.

Stichting Vrouwencentrum Tilburg

Vanuit de Tilburgse Vrouwenraad was er ook een werkgroep Huisvesting, die ijverde voor een eigen vrouwencentrum, een eigen pand waarin ook andere vrouwenorganisaties activiteiten konden ontplooiën en waar nog meer vrouwen elkaar konden ontmoeten. In 1981 werd de Beheersstichting Vrouwencentrum Tilburg opgericht door Wilhelmina 'Wil' Onderdenwijngaard-Van de Sandt en Yvonne Thomassen met als doel het beheren van een vrouwencentrum. Het Vrouwenkafée en het Vrouwencentrum huisden op verschillende plaatsen in Tilburg. Vanuit de Korte Tuinstraat werd verhuisd naar de Molenstraat en vervolgens naar de Sasse van Ysselstraat. Hier ziet in 1981 Stichting Vrouwencentrum Tilburg het licht.

In het Vrouwencentrum huisden verschillende groepen, zoals de Tilburgse Vrouwenraad, Vrouwenbond FNV, VOS-groep, de UVV (Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers), VTSG (Vrouwen tegen seksueel geweld), de Emancipatiecommissie, Stichting Vrouw en Werk, Stichting Zelfverdediging voor Vrouwen en Meisjes, het Vrouwengezondheidshuis, Vrouwendocumentatiecentrum Vedette en de Vrouwenkrant Tilburg.

Praat- en zelfhulpgroepen

Vanuit het Vrouwenkafée en Vrouwencentrum werden praat- en zelfhulpgroepen opgericht. Er was de praatgroep Gescheiden vrouwen, de telefoonhulplijn 'Vrouwen bellen vrouwen' (elke woensdagochtend) en er was een VIDO-groep (vrouwen in de overgang). Er waren scholings- of leesgroepen: samen lezen van boeken om zo meer inzicht te krijgen in de eigen situatie. Ook konden vrouwen cursussen volgen, waaronder zelfverdediging, 'Hoe zeg je wat je denkt', klussen- en timmercursus of een cursus Dansexpressie. Dit alles was bedoeld om de zelfredzaamheid en het zelfvertrouwen van vrouwen te vergroten.

Meidenwerk

Het Vrouwencentrum zette zich in de jaren '80 en '90 op allerlei manieren in voor de emancipatie en ontwikkeling van vrouwen en meisjes. Elk jaar werden er op 8 maart, Internationale Vrouwendag, allerlei activiteiten rond een thema georganiseerd. Vanaf 1984 kwam het meidenwerk in Tilburg op gang door de stichting Jeugd en Jongerenwerk Tilburg. Het Vrouwencentrum was hier samenwerkingspartner in. Tot die tijd was jongerenwerk vooral op jongens gericht, terwijl ook, juist, meisjes hieraan behoefte hadden. Tilburg werd de vijfde stad in Nederland met een gemeentelijke nota Meisjesbeleid. In 1987 werd er een tweejaarlijkse emancipatieprijs Tilburg ingesteld op advies van de emancipatiecommissie. Eind jaren '80 deed het Vrouwencentrum onderzoek naar veiligheid in het publieke domein: veel vrouwen voelden zich onveilig op straat en Tilburg werd 'de engste stad van 't Laând' genoemd. In 1990 ging het Marietje Kessels Project (MKP) voor de eerste keer van start. Dit project is gericht op het vergroten van de weerbaarheid bij kinderen.

Eind 1993 besloot de gemeente de subsidie voor het Vrouwencentrum stop te zetten. Dit leidde tot heftige protesten. Uiteindelijk, in 1996, kwam er een doorstart van het vroegere vrouwencentrum in de vorm van de organisatie *Feniks Emancipatie Expertise Centrum Tilburg*. Het doel van Feniks is het bevorderen van de sociale, economische en maatschappelijke positie van alle vrouwen.

Lees meer over het Vrouwenkafée en Vrouwencentrum op de site *Rebellerende Vrouwen*.

Archiefbronnen

Regionaal Archief Tilburg
Archief 1757, Stichting Vrouwencentrum Tilburg

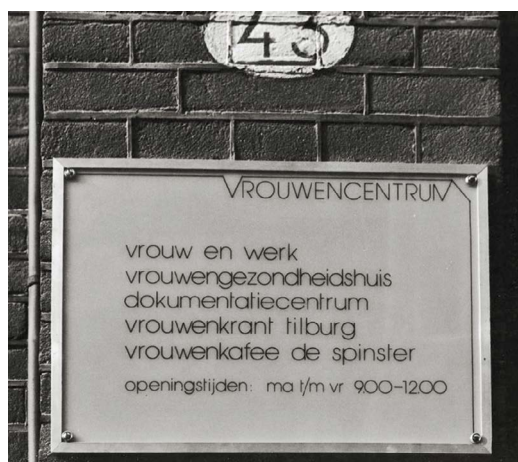
Literatuur

- Laurens Kleijntjens, 'Veertig jaar Feniks. Waarom feminisme toen en nu nog steeds actueel is', in: *Tilburg. Tijdschrift voor geschiedenis, monumenten en cultuur*, jaargang 30, 2017, nr. 3, p.93-96
- Vilan van de Loo, *De vrouw beslist. De Tweede feministische Golf in Nederland* (Wormer 2005)

* Met 'mevrouw Kraayeveld' werd Jeltien Kraayeveld-Wouters (ARP/CDA) bedoeld, in 1977 de eerste staatssecretaris voor emancipatie in het kabinet Van Agt I.

Links

Online is veel te vinden over vrouwen (ook al is dat nog l ng niet genoeg!)
Gebruik deze QR-codes om terecht te komen bij instanties, fotocollecties,
archieven, muziek en veel meer moois op vrouwelijk gebied.

Ga naar het archief van de Stichting Vrouwen-
centrum Tilburg, 1977 – 2016 (collectie
Regionaal Archief Tilburg)
[https://www.regionaalarchieftilburg.nl/
zoek-in-archieven/?/details/NL-TbRAT-1757/ke-
ywords/vrouwencentrum/withscans/0/start/0/
limit/10/flimit/5](https://www.regionaalarchieftilburg.nl/zoek-in-archieven/?/details/NL-TbRAT-1757/keywords/vrouwencentrum/withscans/0/start/0/limit/10/flimit/5)

Bekijk ruim 200 foto's van het Vrouwen-
centrum in Tilburg
(collectie Regionaal Archief Tilburg)
[https://www.regionaalarchieftilburg.nl/zoek-een-foto/?rel=0&mode=galle-
ry&view=gallery&q=vrouwencentrum&page=1&reverse=0&oldView=hori-
zontal](https://www.regionaalarchieftilburg.nl/zoek-een-foto/?rel=0&mode=gallery&view=gallery&q=vrouwencentrum&page=1&reverse=0&oldView=horizontal)

Kennisinstituut
voor Emancipatie en
Vrouwengeschiedenis

Bezoek de website van Atria kennisinstituut
voor emancipatie en vrouwengeschiedenis
<https://atria.nl/>

ZMV-vrouwen

Tijldijn ZMV-organisaties

Lees meer over ZMV-
vrouwen (zwarte,
migranten- en vluch-
telingen-vrouwen)
op de site van Atria:
[https://atria.nl/tag/
zmv-vrouwen/](https://atria.nl/tag/zmv-vrouwen/)

Ga naar het archief van Fenixs Emancipatie Expertise Centrum Tilburg (voorheen Stedelijk Centrum voor Emancipatie te Tilburg), 1989 – 2020 (collectie Regionaal Archief Tilburg)
<https://www.regionaalarchieftilburg.nl/zoek-in-archieven/?/details/NL-TbRAT-1662/keywords/vrouwencentrum/withscans/0/start/0/limit/10/flimit/5>

Lees alle edities van de *Vrouwenkrant*, 1977-1986 (collectie Regionaal Archief Tilburg)
<https://kranten.regionaalarchieftilburg.nl/periodicals/VKT>

Bekijk de site *Rebellerende vrouwen* van het BHIC
<https://www.bhic.nl/ontdekken/ons-brabant/rebellerende-vrouwen#Rebellerende%20vrouwen>

Bezoek de website van Feniks Emancipatie Expertise Centrum Tilburg
<https://fenikstilburg.nl/>

Het verschil tussen de mannen- en vrouwenwereld volgens Janine Abbrink
(fragment uit de Avondshow met Arjen Lubach 2022)
<https://www.youtube.com/watch?v=IFA9Z6R0ITY>

SYMPOSIUM

PROGRAMMA DONDERDAG 8 DECEMBER 2022

- 12.30 Inloop
- 13.00 Welkom door Luud de Brouwer, Regionaal Archief Tilburg
- 13.05 Inleiding door Astrid de Beer, projectleider

DE PROTESTERENDE VROUW

- 13.15 **Sanne Schraa**, onderzoekster i.h.k.v. het project Ons Archief
"Wij zijn godverdomme kwaad!" Het belang van archieven over vrouwenemancipatie op regionaal vlak

De representatie van de Tweede Feministische Golf op regionaal vlak is zeer beperkt in de geschiedschrijving. Sanne toont het belang van archieven over vrouwenemancipatie in regionale collecties.

- 13.45 **Thijs de Leeuw**, onderzoeksmedewerker bij BHIC
Rebellerende vrouwen in Brabant: een zoektocht naar nieuw archiefmateriaal en persoonlijke verhalen

In archiefcollecties zijn de thema's van feminisme, emancipatie, bewustwording en acties van vrouwen vaak onderbelicht. Het BHIC zette speciaal hiervoor de themawebsite 'Rebellerende vrouwen' op.

DE ONZICHTBARE VROUW

- 14.15 **Bettemiek Grijns**, archivaris Atria, Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis
Archief van alle vrouwen

Niet elke vrouw is even makkelijk op te sporen in het archief van Atria. Zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen zijn onderbelicht. Hoe maakt Atria archieven van álle vrouwen zichtbaar?

- 14.45 Pauze
- 15.00 Mama Verhalen Koor
- 15.10 **Ans Holman**, medewerker Regionaal Archief Tilburg
Tips voor het zoeken naar vrouwen in archieven

FEMINISTES TOEN EN NU

- 15.40 **Astrid de Beer**, projectleider Regionaal Archief Tilburg
De vrouw beslist? De Tweede Feministische golf in Brabant
Astrid gaat in op de geschiedenis van vrouwenemancipatie in Brabant.

- 16.10 **Gerda de Vries**, directeur Feniks
Feniks 45 jaar: vrouwenemancipatie toen en nu
Vrouwenemancipatie moet op de agenda blijven staan!
Gerda legt a.d.h.v. historische en actuele emancipatievraagstukken uit waarom.

- 16.40 Spokenword door Shevani Koning / Mama Verhalen Koor
- 17.00 Borrel

Regionaal Archief Tilburg
Kazernehof 75, Tilburg

